

תוספות אשכנזיות עתיקות לחלק ממסכת שבת (כו ע"ב – נ ע"ב)

והנה תמצא כהנה וכהנה בספרי הטור
ורבינו ירוחם בשם התוספות שלנו, ואינו
נמצא לנו (שו"ת מהר"י הלוי, סימן נ)

אתכבד להגיש בפני אוהבי תורה ולומדיה חלק מפירוש על מסכת שבת מבית מדרשם של בעלי-
התוספות, פירוש ששרד רק בחלקו הקטן. זמן חיבור הפירוש הוא קרוב לסוף המאה הי"ב ולא יאחר
מאמצע המאה הי"ג, כפי שיתבאר להלן. מכאן שהוא קדום בכמה דורות לפירוש תוספות הנדפס בש"ס,
שנערך בידי ר' אליעזר מטון בחציה השני של המאה הי"ג. לעיתים מתייחס החיבור לדברים האמורים
ב'תוספות', ולמרות שפעמים נמצא תוכן הדברים ב'תוספות' הנדפסות,¹ אין סיבה לזהות 'תוספות' אלו
עם פירוש תוספות הנדפס, כי פעמים אחרות מביא בשם 'תוספות' ואינם לפנינו.² לאמיתו של דבר, היו
כמה וכמה חיבורים קדומים מבית מדרשם של בעלי-התוספות שנקראו בשם 'תוספות', ואף ישנם
חיבורים קדומים שמביאים דברים בשם 'תוספות'.³

משום שחיבורנו קדום לפירוש תוספות הנדפס, אין להתפלא שלפחות בשני מקומות נפתרו בפירוש
תוספות הנדפס, שאלות שבחיבורנו נותרו בלא פתרון.⁴ כמו כן, הרבה עניינים שנידונו בחיבורנו, מופיעים
בצורה ברורה יותר ומפותחת, בין בתוכן בין באופן הגשת הדברים, בתוספות הנדפסות.⁵ וזו חשיבותו
המשנית של החיבור – המהווה שלב חשוב בתהליך גיבוש פירוש התוספות למסכת שבת – להבנת דרכי
התפתחות פירושי בעלי-התוספות בפרשנות התלמוד בכלל, ובפירוש תוספות הנדפס על מסכת שבת
בפרט. אין ספק שיש בפרסומו תרומה רבת ערך ללימוד הסוגיות ולחקר יצירתם של בעלי התוספות.

- 1 כגון בדף לח ע"ב ד"ה ואיכא.
- 2 כגון בדף לה ע"ב ד"ה שלישית. ועיין בדף כז ע"ב ד"ה והאונן שמביא דבר בשם 'תוספות', ובתוספות
שלפנינו כתובים דברים סותרים.
- 3 עיין למשל בתוספות תלמיד ר"ת ורבינו אליעזר (נדפס ע"י ר' משה הכהן בלוי בשיטת הקדמונים על מסכת
בבא קמא, ניו יורק תשל"ז), פירוש קדום מספרות בעלי-התוספות שהרבה לצטט מ'תוספות' סתם.
- 4 כגון בדף לז ע"ב ד"ה קטמה ובדף לח ע"א ד"ה דרבי מאיר.
- 5 עיין למשל בדף לז ע"א ד"ה דאמר רב חלבו (קושיא שניה).

תיאור כתב-היד ומאפייניו

כתב היד נמצא בספריית מוסקבה, אוסף גינצבורג, מס' 640. הוא מכיל שמונה דפים בלבד, בכתיבה אשכנזית ברורה ונוחה לקריאה. אחד ממאפייניו המיוחדים הם ראשי-תיבות שנוספו בסוף קטעים רבים מן הפירוש, ונראה שתכלית ראשי-תיבות אלו הוא לציין את מקור אותו קטע. גישה זו רווחת מאוד בספרות בעלי-התוספות ומופיעה בכתבי-יד רבים בני התקופה. בכתב-יד נפוץ מאוד הציון ל"ש. ציון זה מצוי בכתב-יד נוסף באוסף גינצבורג, מס' 636, שנדפס לאחרונה בשם 'תוספות ר"י הזקן ותלמידו על מסכת שבת' ע"י הרב אברהם שושנה, מנהל מכון אופק בארצות הברית. הרב שושנה הציע בהקדמתו שם שיש לפענח: 'לא שמעתי', וכמו שרש"י כותב במקום שלא שמע פירוש בעניין מרבתי; עיין שם כל ראיותיו. לטענתו של הרב שושנה, ציון זה אופייני בכתבי-יד אשכנזיים, והוא רושם כתבי-יד נוספים שמקורם באשכנז המשתמשים בציון ל"ש בסוף קטעים רבים. בחיבורנו מופיע פעם אחת ציון בראשי-התיבות ל'ש"ר', וגם ציון זה נמצא ב'תוספות ר"י הזקן ותלמידו', והרב שושנה מציע שפתרונו 'לא שמעתי וראיתי'.

אחת הבעיות בהצעה זו היא שכמה פעמים בחיבורנו מופיע הציון נ"ל. אין ספק שפתרונו הוא 'נראה לי', והוא אחד מראשי-התיבות הנפוצים בספרות הרבנית ומצינת דברים שהמחבר לא שמע מרבתי. לפי הצעתו הנזכרת של הרב שושנה, קשה להבין את שינוי הלשון – מדוע המחבר משתמש פעם בציון ל"ש ופעם נ"ל. יתירה מזו, פעם אחת מקשה המחבר בחיבורנו על מה שנאמר בקטע קודם החותם בציון ל"ש, דבר שלא יתכן אם ננקוט שמדובר בקטע שהוא עצמו כתב. עוד זאת, פעם אחרת נחתם קטע בציון: ל"ש ול' נה', ולכאורה פתרון התיבות האחרונות הוא: 'ולא נהירא'. אין לפרוך כליל את הצעת הרב שושנה בגלל הערות אלה, אבל הדברים עדיין צריכים עיון. יתכן שהציון ל"ש הוא כינוי מקוצר לשמו של אחד מרבתי של המחבר או של בעלי-התוספות.

*

כאן המקום לציין כמה שינויים שעשיתי בכתב-יד. הקטעים הראשונים בראש כתב-יד אינם מסודרים לפי סדר הגמרא וסידרתם כפי סדרם הנכון בש"ס. הסדר בכתב-יד הוא: ד"ה האונין, האי, שלש, ואב"י, גוי, לפי, רשב"א. גם ד"ה חדא דר' עקיבא בדף מ ע"א והקטע שאחריו היו בכתב-יד בדף מא ע"ב אחרי ד"ה אלא, וצוין בתחילתם "לעיל", כדרך כתב-יד רבים. בתחילת כתב-יד ישנן כמה שורות מסוף הקטע שלפניו, שרובן אבד מן העולם וחבל על דאבדין. כדי לשמור על שלמותו של החיבור העתקתי כאן (כנראה שהדברים שייכים למה שכתוב בתוס' הנדפסות, כו ע"א ד"ה אין): "לעיל דרשינן מאו בגד דשרצ"ם לרבא לרבות שלשה על שלשה בשאר בגדים ולאב"י שלש על שלש בצמר ופשתים בשרצים. ובפרק במה אשה אמר רבא גופיה אריג כל שהוא טמא מאו בגד ונ"ל דלא קשה מידי דהא אמרינן בסמוך דהדר ביה רבא מההיא וסבירא ליה לרבא כסברתו חדא שונה דגלי רחמנא נגעים והוא הדין לשרצים, אם כן הדר אייתר ליה או בגד לאריג כל שהוא בפרק במה אשה ומיהו לאב"י צריך לומר שקול"ם הם".

אופי החיבור וטיבו

המחבר לא כתב פירוש מקיף על כל סוגיא וסוגיא, אלא הצטמצם למקומות מסוימים בלבד, ונותרו סוגיות חמורות וחשובות שדילג עליהן לחלוטין. ולכן יש בחיבור שני קטעים בממוצע לכל דף, בניגוד לפירוש תוספות הנדפס שיש לרוב כמה קטעים על כל דף גמרא.

מאפיין נוסף של הפירוש הוא הדגש על פשט. החיבור עוסק גם בהשוואה בין סוגיות ובענינים יותר רחבים בקשר לפסק היוצא מן הסוגיא, אבל דגש מיוחד הושם על בעיות הפשט וליבון דברי הגמרא. בתחום זה יש בחיבור שלפנינו הרבה שאלות ותשובות מחדשות שלא נמצאו בשאר הראשונים.⁶ דוגמה קיצונית לשני מאפיינים אלו נמצא בדף לה ע"ב ד"ה א"ל אביי, בעוד שהחיבור שלפנינו מתמקד בשאלה הנוגעת לפשט הגמרא – שאלה ששאר הראשונים אינם מתייחסים אליה – הרי שסוגיא חשובה התופסת מקום מרכזי בתוספות ובשאר הראשונים בעניין שיטת ר' שמעון בהיתר כלי שמלאכתו לאיסור, אינה נידונה כל עיקר בחיבורנו.

התעניינותו של המחבר בפשט ניכרת גם בהתמקדותו בפירוש רש"י. יש כמה קטעים בחיבור שכל חתירתם היא בהבנת רש"י בפשט הגמרא.⁷ רגיל המחבר לפסוק הלכה פסוקה לאור השיטות המובאות בגמרא,⁸ ובנוסף לכך הוא גם מביא פסקי רבנים אחרים,⁹ ואף מפלפל באריכות בראיותיהם.¹⁰

זהות המחבר, מקומו וזמנו

לא ידוע לנו מאומה על זהותו של המחבר ואין לכך שום רמז בחלק החיבור ששרד. המחבר מעתיק מקורות רבים שקדמו לו. פירוש רש"י מובא הרבה כר"ש או כרבינו שלמה; רבינו חננאל כר"ח; רבינו יצחק בן אשר כריב"א; רבינו תם כר"ת. פעם אחת מביא המחבר מה ששמע מחמיו בשם רבינו שמשון (מט ע"א ד"ה צריכות), ואפשר שרבינו שמשון הוא ר' שמשון מפליזא, תלמיד חבר וגיסו של רבינו תם.¹¹ כיון שר"ת הוא החכם היותר מאוחר שנזכר בפירוש,¹² ומשום ששמו מובא באופן שברור שכבר לא היה בין החיים בזמן כתיבת הפירוש, אנו יודעים שהפירוש נכתב לא לפני שנת 1171, שנת פטירת ר"ת. אחת התמיהות הגדולות בחיבור זה היא העדר שמו של רבנו יצחק ב"ר שמואל מדנפרייא, ר"י הזקן, שהיה הדמות הבולטת בחוג בעלי התוספות בדור שאחרי ר"ת, ותורתו השאירה רושם בל ימחה על יצירתם של בעלי-התוספות בפירושיהם ובחיבוריהם. אפשר היה ליישב זאת אם ננקוט שמחבר הפירוש הוא ר"י הזקן עצמו, ותימוכין לכך ניתן למצוא בכמה מקומות בהם חידושים עצמאים של המחבר

6 כגון דף לה ע"ב ד"ה מא נעשה, דף לה ע"ב ד"ה כירה, ודף נ ע"א ד"ה בשל הפתק.

7 כגון בדף לו ע"ב ד"ה שאני הכא, דף לד ע"ב ד"ה ולקרבן, דף נ ע"ב ד"ה מהו, ועוד הרבה מקומות.

8 כגון בדף כט ע"א ד"ה לפי, ובדף לה ע"ב ד"ה ושלישית.

9 כגון בדף לח ע"ב ואיכא.

10 כגון בדף לה ע"ב ד"ה יש מי שמחמירים.

11 רבנו שמשון מפליזא חיבר פירוש על מסכת שבת. ראה: א"א אורבך, בעלי התוספות, ירושלים תשי"ז, עמ' 103.

12 ברור שהדבר תלוי בבירור זהותו של ר' שמשון הנ"ל (הר"ש מפליזא נפטר עוד בחיי רבנו תם כפי שעולה מדבריו בספר הישר חלק השו"ת סי' צב).

מופעים בקבצים אחרים של תוספות בשם ר"י.¹³

אלא שאפשרות זו אינה נכונה. ראשית, המחבר אינו מתייחס לר"ת כמורו ומכנהו ר"ת בסתם. שנית, הרבה דברים הנמצאים בשם ר"י בפירוש תוספות הנדפס ובשאר הראשונים, אינם מופעים כלל בחיבור, ואף מצינו פירוש בחיבור (בחתומת ל"ש), החולק על מה שמובא בשם ר"י במקום אחר.¹⁴

נראה אפוא שהחיבור הוא מזמן שטרם התפרסמה תורתו של ר"י בישיבות צרפת ולכן לא הזכירו.¹⁵ אולם אין הדברים מוכרחים; כנראה שמקור החיבור אינו בישיבות צרפת אלא באלו של אשכנז ובהם לא התפשטה תורתו של ר"י הזקן עד אמצע המאה הי"ג (בתקופת הופעתו של ספר אור זרוע¹⁶), וניתן אם כן לאחר מעט את זמן יצירת חיבור זה לחציה הראשון של המאה הי"ג.

בחיבור ניכרת השפעתן של ישיבות אשכנז. שכן אופיו של החיבור המתמקד יותר בתחומי הפשט והפסק מלמדים על מקורו האשכנזי. בניגוד לפירושי הצרפתים, פירושיהם של בעלי-התוספות באשכנז התרכזו יותר בבעיות פשט הגמרא והסקת פסק הלכה, ופחות בדיאלקטיקה והשוואת סוגיות כדרך פירושי צרפת¹⁷ (אע"פ שהיו יוצאים מן הכלל, כמו פירושי ישיבת איברא שבצרפת באמצע המאה הי"ג). עדות מובהקת לכך שהחיבור אינו צרפתי מצויה בדף מז ע"ב בד"ה וחול, שם מביע המחבר את הסכמתו למנהג שנהגו בצרפת לגבי הטמנה בשבת. ממשמעות הדברים עולה שהמחבר מדבר על מנהגם של אחרים, על מנהג צרפת, כשהוא עצמו אינו נמנה עמם.

המחבר כתב פירוש גם על מסכת חולין, כפי שציין בדף מה ע"א ד"ה כי.

13 במקום אחד (לז ע"א ד"ה דאמר רב) שואל המחבר בלשון "ותימה לי" ואותה שאלה מופיעה בתוספות הנדפס שלפנינו בשם ר"י. במקום אחר (נ ע"ב ד"ה מהו) כתב המחבר "נראה לי לפרש" והדברים מובאים בתוס' ישנים הנדפס בש"ס (בסוף ד"ה מהו) בשם ר"י. במקום נוסף (כו ע"ב ד"ה אונין) מובא בחיבור באופן סתמי פירוש המובא בתוספות הנדפס בשם ר"י. ויש עוד מקום שקושיית ר"י המובא בתוס' הנדפס שלפנינו מבוססת כנראה על מה שכתוב בחיבור (עיין כו ע"ב ד"ה שלש).

14 ראה בחיבורנו כט ע"א ד"ה גוי, והשווה לתוס' ר"י הזקן ותלמידו שם ד"ה קב, מה שכתוב וחתום בראשי תיבות מ"ר.

15 הנחה זו מצמצמת את זמן החיבור לשנים ספורות אחרי פטירת רבנו תם. סיוע לכך ניתן אולי למצוא בכך שהמחבר התאים ברכת מתים שונה לרש"י ולריב"א (נפטרו בשנת 1105 ו1133) מלזו של ר"ת. בעוד שעל הראשונים הוא כותב: זצ"ל, לאחרון הוא כותב: מ"ך [=מנוחתו כבוד]. האופי היותר אישי של מ"ך מציין, לענ"ד, שמיתתו לא היתה רחוקה בזמן כמיתתם של רש"י וריב"א.

עוד ניתן להסיק מן התיארוך הקדום, שהעובדה שבשני מקומות (לה ע"ב ד"ה ויש מחמירים) ישנה התאמה בין חיבורנו לשיטת ר"ש משאנץ, תלמידו של ר"י הזקן ומחברם הפורה של פירושים רבים לרש"י, אינה יכולה לשמש ראיה שהוא המחבר. [מאידך גיסא, אי אפשר להפריך השערה זו רק משום שאינו מזכיר את זקנו ר' שמעון מפלייזא בציון קרבה משפחתית, כי גם בתוספותיו לכתובות ס ע"ב ד"ה והלכתא, מביא ר"ש משאנץ מזקנו ר' שמעון הזקן, ואינו מעניק שום רמז לקרבה כזו.] מה גם שמוזר שלא מצינו בכת"י שום הזכרה לתורת רבו (הוא הר"י) – אחד המאפיינים המובהקים של כתבי הר"ש.

16 זו מסקנת פרופ' חיים סולוביצ'יק בשניים ממאמריו שפורסמו בשפה האנגלית.

17 ראה י"נ אפשטיין, תוספות אשכנזיות ואיטלקיות הקדומות, תרביץ שנה יב (תש"א) עמ' 190.

יתרונות החיבור

מלבד עצם הדבר שהפירוש שלפנינו הוא אוצר בלום לשאלות ותשובות ייחודיות שאינן מצויות אצל שאר הראשונים, כמו כן כמה שיטות ופירושים בשם גדולי בעלי-התוספות הנמצאים בחיבור זה אין להם מקבילות במקורות אחרים.¹⁸

לפחות פירוש אחד המובא במקום אחר בעילום שם, פורש שמו של בעל המימרא בחיבורנו.¹⁹ פירות הנושרים מחיבורנו הן גרסאות אחרות ונוסחאות מבוררות בנוסח הגמרא,²⁰ פירוש רש"י,²¹ ופירוש רבינו חננאל,²² שלפעמים מתאימות עם הנוסח המקורי.

תפילתי ותקוותי שהוצאת חיבור זה לאור עולם תמצא חן בעיני הקב"ה ולומדי תורתו, ותתרום להבנה יתירה בפשט הגמרא וסוגיותיה. השתדלתי ככל יכולתי להעתיק את הפירוש בנאמנות ולא שיניתי מאומה מדעת עצמי, אבל הוספתי כמה דברים כדי להקל על הלומדים: בראש כל פסקא הוספתי את ציון הדרך והעמוד בגמרא, וגם השלמתי את המילים שנכתבו בראשי-תיבות (אבל שמתי גרש להפריד בין השורש לבין ההשלמה). במקום שהורגש חסר בלשון הוספתי תיבות והסגתי אותם בחצאי אריח, וכן בקריאה מסופקת. מקורות השלמתי בסוגרים עגולים כנהוג. סוגריים מחודדים <> מורים על קטע שהועתק מגליון כזה"י או ממה שהושלם מעל השורה. לא ציינתי מילים בודדות שנכתבו בגליון באשר נשמטו בשעת ההעתקה ונשלמו אח"כ, כאשר אינן מעכבות הכוונה.

אילו פי מלא שירה כים אין בו די להודות לבורא עולם על כל חסדיו ובמיוחד על שזיכני לשים חלקי בין יושבי בית המדרש. תודתי נתונה לצוות המכון לתצלומי כתבי יד עבריים בספרייה הלאומית בירושלים, ובמיוחד לר' עזרא שבט. גם לא אמנע מלהודות לר' אופיר בן-סעדון על עזרתו בהכנת המבוא ולר' אפרים בנימין שפירא על שהשים עינו הפקוחה לסקל חרולים ולנקש קמשונים. אחרונה חביבה, אשתי היקרה, על כל תמיכתה בלימודי, ובזכות התורה נזכה לגדל משפחתנו בדרכי ד' ועבודתו.

18 כגון פירושו של ר"ת בדרך לה ע"א ד"ה הך. שיטת ריב"א המובא בדרך לה ע"א ד"ה כמאן אינה מופיעה בשלמות בשום מקום אחר שידוע לי חוץ מרמז בלתי שלם בגליון כת"י גינצבורג 636; עיין בתוספות ר"י הזקן ותלמידו, לה ע"א גליון, ד"ה ה"ג מחזיקות (עמ' תכא).

19 בתוספות שלפנינו בבא בתרא י ע"ב מובא בעילום שם הסבר למימרא בגמרא שכל מי שאין לו גוף נקי כאלישע בעל כנפים אינו יכול להניח תפילין. הסבר זה נמצא בחיבורנו, דף מט ע"א ד"ה צריכות, בשם ר"ת.

20 עי' לדוגמא מז ע"א ד"ה הוה בנוגע לתיבות "שברי עצים".

21 עי' לדוגמא ריש מז ע"א. בנוסח הקודם נאמר: "שהיה צריך לו ודעתייהו", ובחיבורנו: "שהיו צריכין".

22 עי' לדוגמא לו ע"א ד"ה סבר.

[פרק במה מדליקין]

[כו ע"ב] שלש על שלש דלעניינן הוא דחזיין. לא אתו בקל וחומר, וק"ל מהא דתנן במסכת נגעים בפרק י"א (משנה ח) שתי והערב מטמאים בנגעים מיד וכו' עד סיפא דקתני וכמה תהא בפקעת ותהא מטמאה בנגעים כדי לארוג ממנה שלש על שלש, ואם כן קשיא אמאי לא אתי שלש על שלש מקל וחומר דשתי וערב כמו שלשה על שלשה, שהרי שתי וערב דיש בו לארוג ג' על ג' טמאים כל שכן כשהוא ארוג. תריץ, דהא דקתני התם דשתי וערב דיש בו כדי לארוג שלש על שלש טמאים היינו משום דכבר נפיק לן מוהבגד שלש על שלש וכיון דשלש על שלש טמא מקרא הוא הדין דשתי וערב דידיה נמי לא שנא². ל"ש.

[כז ע"א] ואביי האי או בגד מאי עביד ליה מיבעי ליה לרבות שלש על שלש בצמר ופשתיים דמטמא בשרצים. ומשום דסבירא ליה דשרצים לא גמרינן מנגעים. וקשיא כיון דסבירא ליה דשרצים לא גמרינן מנגעים אם כן מנליה לאוקומא לקרא בשלש על שלש, אימא לרבות שלשה על שלשה בצמר ופשתיים כדהוה מקשינן לעיל (כו ע"ב) אליבא דתנא דבי ר' ישמעאל. והכא ליכא לישנויי כדלעיל דמקל וחומר דשתי וערב אתו, דהא שתי וערב אינם מטמאין בשרצים כדמסיק ואזיל (כו ע"א). הילכך נראה ל' כמו שפירשו בתוספות³ דהאי דנקט קל וחומר גבי שלשה על שלשה כדי נסבה, דכיון דחזו בין לעניים בין לעשירים אפילו [בלי] קל וחומר, דמה לי בגד גדול מה לי האי כיון דחזי לכל. והילכך בשרצים נמי לא איצטריך. והא דנקטיה לעיל (כו ע"ב) למימר דבשלש על שלש ליכא אפילו קל וחומר. ל"ש. ומיהו אכתי ק"ל דליתי מקל וחומר דרבא מברניש דלקמן (כח ע"א) ומה נגעים שאין נוצה של עזים טמא [בהם] שלש על שלש טמא בהם, שרצים שנוצה של עזים טמא בהם, דהא שרצים גמרינן ממת בגזירה שוה בפרק במה אשה (שבת סד ע"א) אינו דין שיהא שלש על שלש טמא בהם. ג'.

[כז ע"ב] האי דמרבה כסות סומא. איכא למימר דאפילו כר' יהודה דאמר סומא פטור מכל המצוות בפרק (מרובה) [החובל] (ב"ק פז ע"א) דשאני הכי דרבי קרא. רשב"א וסומכוס אמרו דבר אחד. כדפירש רבינו שלמה (רש"י ד"ה הא דאמרן) מדלא אמר בגד ואניצי פשתן. דקודם טויה אע"ג דאין מסככין בהן משום דמקבלין טומאה בפ"ק דסוכה (יב ע"ב) איכא למימר דהיינו מדרבנן אבל מדאורייתא לא מטמאין אלא טויל⁴ כדאשכחן בנגעים (יא, ח) וקודם טויה לא מצינן שום טומאה בעולם מן התורה. אך זה קשה

1 בכתה"י נכתב כאן (כנראה בט"ס): "אעכע".

2 עיין תוס' ד"ה השתא, וקושיית ר"י מבוססת על תירוצו זה.

3 כו ע"ב ד"ה אתי בשם רב פורת. ועיין שם שמביאים ראיה לרב פורת ע"פ קושיית רבינו, וכ"ה בתוס' הרא"ש. ועיין עוד שם ד"ה ואימא, ובתוס' ר"י הזקן ותלמידיו כו ע"ב ד"ה השתא.

4 וכ"ה בתוס' ד"ה רבי שמעון ביותר ביאור, ובתוס' סוכה יב ע"ב ד"ה באניצי. ומדברי תוס' ר"י הזקן ותלמידו נראה שדברי רבינו באים לתרץ קושיית תוס' ד"ה רבי שמעון, היאך רשב"א וסומכוס אמרו דבר אחד.

לי, חדא דלא ידענא מאן פליג אסומכוס, ואי משום דסומכוס אמר טווי ולא אמר שתי וערב כדקאמרינן הנך תנאי, מכל מקום קשה דמאן לימא לן דרשב"א לא סברא כר' מאיר או כר' יהודה לפי מה שפירש רש"י דרשב"א כיון דלא תנא בגד אם כן רוצה לומר טווי אימא כיון דלא תנא בגד רוצה לומר שתי וערב כמו ר' מאיר או ר' יהודה. ונראה לי דמהא דייק תלמודא, מדנקט לשון פשתן במילתיה, ואילו שתי או ערב הוה בעי למימר אם כן כבר אזל שם פשתן מיניה וקרא ליה או שתי או ערב.

האונין של פשתן. כבר פירשו בתוספות בפרק קמא⁵ דאונין היינו לאחר טווייה, והוה ק'שה מהכא דאמאי קרי להו אונין כיון דלאחר טווייה מיירי הוה ליה למקרינהו או שתי או ערב דאין לך מטוה שאינו ראוי או לשתי או לערב. ומיהו לפי מה שפירשו הכ"א בתוספות (ד"ה אונין) אתי שפיר, דהאי שתי וערב בצמר והאי [ד]פשתן אונין קרי להו.

[כח ע"א] וקצע מכולם ועשה מהם אחד. פירש ר"ח וזה לשונו כגון שנטל מזה עור רצועה ומזה העור רצועה ודיבקן ועשה אחד מנין. ולא ידענא למה לי קרא להכי דהא מכלליה דר' יהושע נפקא דתנן במעילה (יז ע"א) כלל אמר ר'בי יהושע כל שטומאתו ושיעורו שוה מצטרפין ומיהו י"ל דסד"א אין אדם עושה ומייחד עור של חתיכות כזה, והמייחדו בטלו דעתו. ורש"י (ד"ה קצץ) פירש קצע מכולן מכל אותן האמורות בפרשה. ונראה שרוצה לומר מבגד ומעור ומשק. ולא ידענא כלל מאי רוצה לומר, דאי בעי למימר דמצטרפת לחמור שבהן כגון טפח אחד מן הבגד ואחד מן השק ואחד מן העור הא ליכא למימר כדמוכח בשילהי כלל גדול (עו ע"א) ובפירק קמא דסוכה (יז ע"ב) דאין מצטרפת לחמור שבה, ואי לקל שבהן הא למה לי קרא מסברא נפקא לן כדקתני במעילה (יח ע"א) ומייתנין לה בשילהי כלל גדול (שם) הואיל וראויין לטמא מושב. ועוד היכי מרבינן מעור היכא דאיכא בגד ושק עמה. גי'. ועוד לא ידענא מנא לן קצע מכולן בשרץ ובמת, דמהכא ליכא למיגמר כדפרכינן לעיל.

[כט ע"א] גוי שחקק קב בבקעת ישראל מסיקה ביום טוב. נראה דהכי מיייתי ראייה דלית ליה מוקצה דהא מעיקרא קודם יום טוב הוה עומד להסקה כמו שאר עצים ועכשיו נעשה כלי ואע"ג דאפילו לר' יהודה דאית ליה מוקצה מסיקה בכלים, מכל מקום ההוא כלי לא נשתנה מכמות שהיה אבל האי עץ והשתא כלי הוה ליה נולד⁶. והא דנקט הדיוט שחקק קב ולא נקט אומן שעשה כלי רבותא נקט דאע"ג דלא נשתנה לגמרי אפילו הכי למאן דאית ליה נולד אסור חשיב ליה נולד. ל"ש.

5 כוונת המחבר לדף יז ע"ב. אבל שם בתוס' ד"ה אונין מביאים פירוש רש"י שאונין היינו קודם טווייה. אבל תוס' ד"ה אונין מביאים פירוש ר"י והערוך, שאונין היינו לאחר טווייה, וכ"ה בתוספות הרא"ש.

6 וכ"ה בתוס' הרא"ש. ועיין שם דפירוש זה דמוקצה מחמת נולד בא לאפוקי מלפרש דמוקצה היא מחמת מיגו דאתקצאי. ועיין תוס' ר"י הזקן ותלמידיו כט ע"א ד"ה קב שפירש בשם רבו (ר"י) שהמוקצה היא מחמת מיגו דאתקצאי, וצ"ע בגרסת הגמרא שכתוב בהדיא "ואמאי נולד הוא".

לפי שאין מדליקין בפתילה שאינה מחורכת. ואנן האידנא לא קיימא לן כר' אליעזר אלא כר' עקיבא וכו' יוסי⁷ דלקמ'ן בפרקין (לא ע"ב) דמשני רבא אליביה דכר' שמעון סבירא ליה ומוקי לה בפתילה שצריך להבהבה שפיר הדליקו בה מעיקרא⁸. נ"ל.

הכי גרסינן כפירוש ר"ח רב המנונא הכא, בפחות משלש על שלש עסיקין ואע"ג דמייתנין עלה מקולי מטלניות שיש בהן שלשה על שלשה, מכל מקום רוצה לומר דמאן דמטמא התם הוא הדין בשלש על שלש והא דמפלגי בשלשה על שלשה להודיעך כח המטהרין דאפילו בפחות משלשה על שלשה דהוי טפי משלש על שלש מטהרין וכח דמטהרין עדיפא ליה. ופירש ר"ח (כט ע"ב) דאי איפשר לגרוס במילתיה דרב המנונא פחות משלשה על שלשה דאם כן מאי טעמא דמאן דמטהר, הא תנן במסכת כלים (כז, ח) פחות משלשה על שלשה אע"פ שטהר מן המדרס טמא בכל הטמאות. ולא ידענא מאי קאמר דאם כן לימא איהו לנפשיה, דהא איהו גורס בההיא דלנער בו את הקדירה (כלים כח, ב) פחות משלשה על שלשה, ואם כן מאי טעמא דמאן דמטהר. אלא מאי אית לך למימר, דהיכא דבטלן בתליית מגור ובהשלכיה אחוריי הדלת שאני לדידן נמי שאני. ומיהו נראה ל' כפירוש ר"ח עיקר ולא מטעמיה דאם איתה דדוקא נקט רב המנונא פחות שלשה על שלשה כדגרסינן בספריים שלנו ולא שלש על שלש, אם כן הא דתנן בכלים (כז, יב) שלש על שלש שהשליכו באשפה טהורה החזירו טמאה לעולם השלכתה מטהרתה והחזרתה מטמאתה לא כר' אליעזר ולא כר' יהושע אלא ודאי צריך למימר דמאן דמטמא בפחות משלשה על שלשה מטמא נמי בשלש על שלש, וההיא דכלים ר' אליעזר היא ומהתם נמי קים ליה לעולא ואיתימא ר' יוחנן דאין לך ביטול לר' אליעזר אלא אישפה. ל"ש.

[לב ע"ב] זוכה ומשמישים אותו ב' אלפים וח' מאות. אם איתה דכל ישראל זהירים במצוות ציצית אם כן האי חושבנא לאו דווקא, דחסר מהם ארבעים, עשרה מכל כנף, שהרי בכל האומות עם ישראל אין כי אם שבעים. <ליתה דבלא ישראל איכא ע'. > ל"ש.

[לד ע"א] זה שעירב עליו בין השמשות נאכל עירובו משחשיכה. נראה ל' דלאו דווקא נאכל, דהוא הדין אם לא נאכל⁹, דהא בין השמשות ספק יום ספק לילה והואיל וכן איכא למימר דמי שעירב עליו בין השמשות כבר היה לילה בשעת קניית העירוב ותו לא מהני אלא <לאו> דווקא, אלא אידי דנקט נאכל בההוא דמבעוד יום נקט נמי בבין השמשות נאכל.

גזירה שמא ירתיח. מכאן תשובה לפר"ת ברי"ש פרק במ"ה [טומנין]¹⁰ דמוקי לה להך אפילו בנתבשל כמאכל בן דרוסאי, ומשוי חילוק בין הטמנה דהכא שהוא במקום חם וחיתוי פורתא

7 שורה זו מודגשת בכת"י. וכך פסקו תוס' ד"ה רבא ותוס' הרא"ש. בתוס' הרא"ש כתב שמנהג יפה להדליק הפתילה ולכבותה.

8 ראה זו גם מובאת בתוס' ד"ה רבא ובתוס' הרא"ש. ועוד כתב שם, שר' אליעזר שמותי הוא.

9 וכ"ה בתוס' ד"ה נאכל.

10 שבת מז ע"ב ד"ה במה, וכ"ה בספר הישר לר"ת חלק חידושים סי' רלה. וכ"ה בשם ר"י בריטב"א וברשב"א.

מהני לה להשהאה גבי כירה דחנניה, דלא מהני ליה חיתוי פורת'א עד דמחמ'ם כל הכירה. הא לא נהיר'א דמדתלי הכא טעמ'א משום הרתחה, אלמא טעמ'א משום דמבשל בשבת, ואם איתה כר'בינו ת'ם דמייר' בנתבשל כמאכל בן דרוס'אי תו לא מיחייב עליה משום מבשל בשבת וכן בישולי גוים לית ביה כדאמ'רין בשילה'י פ'רק ק'מא (כ ע"א). הילכך נראה דמייר' בבשיל ולא בשיל כמו שפירשו בתוס'פות¹¹. ומדתלי נמי טעמ'א בסמוך (לד ע"ב) משום שמ'א יחתה ולא משום הרתחה, משמ'ע דמיירי אפילו במבושל. וא"ת אם כן מאי שנא מדחנניה דההוא מוסיף הבל דהא אינו גרוף ואינו קטום, וי"ל דשאני הטמנה מהשהאה כדפר"ת. ל"ש.

מפני מה אמר'ו אין טומנ'ין בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום. לא ידענ'א היכן אמר'ין הכי לא במשנה ולא בבריית'א, דמבעוד יום יהא אסור להטמ'ין בדבר המוסיף הבל, דהא תנן במתני'תין (לד ע"א) ספק חשיכ'ה טומנ'ין את החמ'ין. וי"ל דמתני'תין דריש כירה שמעינ'ן לה דתנן (לו ע"ב) בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף, אלמ'א יום הוא מדשרי לגרוף, דאי לילה אם גרף מיבעי ליה¹². ל"ש. וק"ל דאם כן תקשה לרב יוסף דלית ליה בפר'ק כירה גמ'רא דלא יטמינה בחול ובאבק דרכים גזיר'ה שמ'א יטמין ברמץ, דאמר'ין התם (לט ע"א) וליפלוג נמי ר' יוסי בהא, ומשני רבה דהתם מוד'ה ר' יוסי משום גזיר'ה שמ'א יטמין ברמץ, ורב יוסף אמר מפני שמזיז עפר, ואם איתה דרב יוסף אית ליה הך גזיר'ה דשמ'א יטמין ברמץ למה ליה לאיפלוגי עליה דרבה בההיא¹³. וי"ל דלעולם רב יוסף אית ליה הכא שפיר גזיר'ה דשמ'א יטמין שפיר כיון דתולדות האור ניהו אבל אבק וחול דתולדות חמה לא גזרינן בהו הטמנה דרמץ שהם תולדות האור אי לאו משום דמזיז עפר¹⁴. ל"ש.

[לד ע"ב] משתשקע החמה כו'. מאן דמאריך טפי בבין השמשות לר' יהודה קאמר בסמוך תלת'א ריבעי מילא ומקשינן דבריש מי שהיה טמא בפסחים (צד ע"א) אמר'ין משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים חמשת מילין. ותירץ ר"ת¹⁵ דיש חילוק בין [משקיעת לבין¹⁶] משתשקע, דהשני'ה משמע שכבר שקעה חמה כולה והתם נקט שקיעת החמה שמתחלת ליכנס בעובייה של רקיע שעוביין של רקיע ה' מילין, ותדע מדאמ'רין לעיל (כא ע"ב) גבי נר חנוכה מצוותה משתשקע החמה ועד שתכלה רגל מן השוק, ואי אמרת מתחילת שקיעה שרגא בטיהרא מאי מהני¹⁷. מטיל'ין אותו לחומר שני ימים. פירוש בין השמשות אחד מטיל'ין אות'ה לחומר ב' ימים, אבל אי הוי מימ'ר בשני בין השמשות הוה ליה למימר לחומר ג' ימים.

11 מז ע"ב תוס' ד"ה במה, בשם ר' פורת בשם ר' שמואל (רשב"ם).

12 דלא כרש"י כאן ד"ה מפני, שכתב שמקורו במשנה בריש פרק במה טומנין דף מז ע"ב.

13 וכ"ה בתוס' לט ע"א ד"ה אלא, ובתוס' ר"י הזקן ותלמידו ד"ה שמא, ובתוס' הרא"ש ד"ה מפני.

14 עיין תוס' הרא"ש לט ע"א ד"ה מפני (בתירוץ השני), וברשב"א שם בשם מורו ובריטב"א שם.

15 שיטת ר"ת מובאת בהרבה מקומות: ספר הישר לר"ת חלק חידושים עמ' רכא; תוס' שבת לה ע"א ד"ה תרי; תוס' פסחים צד ע"א ד"ה רבי יהודה; תוס' זבחים נו ע"א ד"ה מנין; תוס' מנחות כ ע"ב ד"ה נפסל.

16 הוספה זו ע"פ תוס' הרא"ש.

17 ראי'ה זו מובאת בתוס' הרא"ש כאן, ובתוס' שאנן פסחים צד ע"א ד"ה משקיעת.

ולקרבן. פִּירֵשׁ רַבִּינוּ שִׁלְמָה (רש"י ד"ה ספק) כגון דשמא ראייה ראשונה חצייה מן היום וחצייה מן הלילה, וראייה שנייה מן הלילה. ולא נהירא לי שפיר, דמשמע הא אם היתה ראייה שנייה ביום אין כאן חייוב קרבן ואמאי והא תנן במסכת זבים (א, ג) ראה ראייה אחת היום ושנים למחר או שנים היום ואחת למחר הרי זה זב גמור, ואפילו להביא קרבן קאמ'ר כדמוכח התם במשנת זבים (א, א)¹⁸ דכל היכא דתני כי האי גוונא אף לקרבן קאמ'ר. ואם רוצה רש"י לומר דכיון דראייה שנייה היתה בלילה אינה מצטרפת לאותן שביום הא נמי לא ידענא אמאי דהא תנן נמי התם במסכת זבים (שם) דאם ראה ג' ראיות בלילה אחת או בג' לילות רצופות חייב קרבן, ואם כן אמאי לא תצטרף ראיית הלילה לאותן שביום. ואין לפרש דמה שפִּירֵשׁ רַבִּינוּ שִׁלְמָה כי האי גוונא לרבותא נקטיה דאפילו ריחקה שנייה להיות בלילה חייב קרבן וכל שכן אם היתה ביום שקירב ראייתו, ועיין בפירושו ומשמע דדוקא קאמ'ר הילכך אינו נראה. ל"ש.

[לה ע"א] כמאן כי האי תנא דתנן כוורת הקש כו'. פִּירֵשׁ רַבִּינוּ שִׁלְמָה (רש"י ד"ה טהורין) טעמא דטהורין משום דכלי עץ איתקש לשק וזה אינו מטלטל מלא לפי שהיה נשבר. הכא בשמעתא אתי שפיר, דמייתי ראייה מינה לענין שבת דכי היכא דהתם בטל מתורת כלי מפני שאינו יכול ליטלטל מלא הכא נמי גבי שבת ליכא תורת כלי עליו, אבל מטעם כבידות אי אפשר לומר כמו שפִּירֵשׁוּ בתוספות (ע"י תוד"ה ואפילו). ומיהו לפִּירֵשׁוּ רַבִּינוּ שִׁלְמָה נמי לא אתי לגמרי שפיר, דתינח כוורת הקש והקנים שהם רעועות [אבל] בור ספינה דלא מדכר בהו' לא קש ולא קנים מה איכא למימר. ובכל כלי עץ אי אתה יכול לומר האי טעמא שהרי יש חביות גדולות שמחזיקין מ' סאה ואם מטלטלין אותם מלאים אינם נשברין. ועוד דשק גופיה דכת"ב בקרא אם יהיה משאו כך כבד יקרע. ועוד דלא הוזכר מלא וריקם אלא לגבי כבידות בפר' ר' עקיבא (שבת פג ע"ב – פד ע"א) מדמייתין עלה טלטול שוורים ואיכא למאן דאמ'ר שמיה טלטול אלמא מטעם כבידות הוא. הילכך נראה כפִּירֵשׁוּ רַבִּינוּ שִׁלְמָה דפִּירֵשׁ טעמא לפי שפיהם רחב אינו יכול ליטלטל מלא שכשנושאים אותו והוא נד ומיטלטל נשפך [ל]חוץ מה שבתוכו לפי שפיו רחב, והרי בית קיבול שלו אינו חשוב בית קיבול וחשובה כפשוטי כלי עץ דממעטין משק בכולה תלמודא (שבת קכג ע"ב) ובבכורות פר'ק [על] אילו מומין (לח ע"א). ואם תקשה לפִּירֵשׁוּ רַבִּינוּ שִׁלְמָה כיון דטעמא משום דפיהם רחב מאי איריא מחזיקין מ' סאה אפילו בציר מהכי נמי טובא¹⁹. ושמא י"ל כשהוא בציר מהכי יכולים לטלטלה מלא בחזקה שלא ינוד ויטלטלה ולא ישפוך דרך פיו הרחב. ומיהו אכתי תימא היכי מייתי מינה ראייה לגבי שבת, וכי פשוטי כלי עץ אין תורת כלי עליהם וכיון דאיכא תורת כלי

18 עיין פירוש המשנה לרמב"ם פרק א משנה ג.

19 ואפשר שאכן לפי הריב"א ארבעים סאה לאו דוקא. סמך לזה מצאתי בתוספות ר"י הזקן ותלמידו בגליון כתה"י: "נראה לריב"א דלאו בכל כלים דמחזיקים מ' סאה קאמ'ר אלא בהני דווקא דאין...", והמשך חסר בכתה"י, אבל נראה שיסוד אחד עולה מדברי הריב"א שמעמד הכלי אינו תלוי בארבעים סאה דוקא אלא בעצם טבע הכלי, כגון כאשר פי הכלי רחב ואינו יכול להחזיק מה שבתוכו, לכן בטל ממנו תורת כלי.

עליהם מטלטל אותם בשבת. הילכך לא ידעתי לפרשה אם לא נפרש מטעם כבידות²⁰, ואע"ג דרבה ורב יוסף תרוויהו בפרק כירה (מה ע"ב) לית להו סברא דכבידות לגבי שבת וכן בפרק בתרא דעירובין (קב ע"א)²¹ גבי שריתא איכא למימר דהדרו בהו וזה אמרו בתחילה ולבסוף חזרו, שהרי בכירה תחילה היו אומרים גבי מנורה דמשום כבודה קובע לה מקום ואסור לטלטלה ולבסוף בטר דאיתקשו איכא למימר דחזרו בהו. נ"ל. ואכתי ק"ל דמשמע שאם לא היתה מחזקת מ' סאה היתה טמאה, ומאי שנא מכל אבנים²² שאין מקבלים טומאה²³ לפי שלא נכתב בפרשה אלא כלי עץ וכלי מתכת ועור ועצם, ומה שפירש ר' בינו שלמה בשילהי במה אשה (שבת סו ע"א רש"י ד"ה ור' יוחנן) גבי כוורת הקש דמטמא ר' עקיבא ומפירש ר' בינו שלמה התם משום דקשה היא חשיב לה ר' עקיבא כעץ, הא לא נהירא לי דאם כן כלי אבנים כו' נמי, דיותר הם קשים. הילכך נראה ל' דקשה הוא עץ גמור וסבר לה כמאן דאמר אילן שאכל ממנו אדם הראשון חיטה היתה וקראו הכתוב עץ (ברכות מ ע"א) >והכי אמרינן בפרק כיצד מברכין גמרינן על כולם אם בירך בורא פרי העץ יצא. ועי'.

הך דכוורת הקש כו' מיייתנן בפרק קמא דעירובין (יד ע"ב) גבי ים שעשה שלמה ומדייק התם דכתוב אחד (מלכים א ז כו) אומר אלפים בת יכיל וכתוב אחד (דברי הימים ב ד ה) אומר ג' אלפים בת²⁴ יכיל, ומשני ההוא דגודשא ומסיק עלה אביי ש"מ גודשא תלתא הוי ותנן נמי כוורת הקש וכו'. ויש מפרשין התם דהכי קאמר סתם גודש יש לו להיות שליש במה שמחזיק הכלי. ואינו נראה לר"ת דהא ים שעשה שלמה דמינה דייק אביי שלש אמות תחתונות מרובעות ועליונות עגולות כדאיתה התם (עירובין יד ע"ב), ולהכי היה בגודש שליש אבל כלים שכולם עגולים עולה הגדוש פחות משליש, ואותם שכולם מרובעים לפי שרחבים יותר עולה הגדוש יותר²⁵. וגם אם תפרש דש"מ מ'נה גודשא תלתא הוי אכלים דדומיא דים דשלמה קאי שהג' אמות תחתונות מרובעות והעליונות עגולות²⁶, הא נמי לא נהירא מדמייתי עלה ההיא דכוורת הקש והקנים דשמעתא והא מנליה דאינהו הכי הוו. ופירש ר"ת דמהא דייק אביי דגודשא תלתא הוי מדטרח שלמה וכתב בחד קרא ב' אלפים ובקרא אחרינא ג' אלפים, ש"מ מ'נה גודשא תלתא הוי והמוכר כלי [לחבירין] שמחזיק לח ויבש צריך ליתן לו כלי שיחזיק גודשא תלתא במה שבתוך הכלי²⁷. ומיהו ק"ל עלה דאכתי מאי מייתי התם ראיא ממתניתין דכוורת הקש.

20 שורה זו מודגשת בכתה"י.

21 תוספות ד"ה ואפילו מביאים את הסוגיא לקמן בכירה והסוגיא בעירובין לראיה דאינה מטעם כבידות. וכ"כ גם בתוספות ר"י הזקן ותלמידו ד"ה דאפילו.

22 בכתה"י כפול כאן: "מכלי אבנים מכל אבנים".

23 ראה משנה כלים י, א; אהלות ה, ה ועוד מקומות.

24 תיבת בת היא ט"ס.

25 כ"ה בריטב"א שם.

26 כ"ה ברש"י שם ד"ה שהן, ובריטב"א שם.

27 ועיין תוס' עירובין יד ע"ב ד"ה ש"מ בשם ר"ת.

ואכתי ק"ל דבתר דפשוט מקרא דגודשא תלת'א [אמאי] מייתי התם ראיא ממתניתין דכוורת' הקש, היינו כמו ויהודה ועוד לקרא (ע"פ קידושין ו ע"א). ושמא זה יש לדחות דאי מקרא הוה מצינן לדחויי דשלמה עשה שנים, אחת מחזקת ב' אלפים והאחר ג' אלפים. ל"ש.

[לה ע"ב] ושלישית להדליק את הנר ד'ברי ר' נתן. נראה ל'י דהלכה כר' נתן דאע"ג דקיימ'א לן הלכה כר'בי מחבירי²⁸, הני מילי בסתמ'א, אבל היכ'א דסתם התלמוד והאמוראים פליגי עליה לא. ולקמן מגיה רב יהודה לאמוראים אלא שלישית להדליק את הנר כר' נתן, וגם תנא דבי שמואל²⁹ סביר'א ליה הכי נמי (שבת לה ע"ב).

יש מי שמחמיר'ם שלא לעשות שום מלאכה אחר הדלקת הנר בערב שבת³⁰, וקצת ראיא להם מהא דהכא בתר הדלקת הנר לא תנא מידי דאפילו הטמנה תנא מקמי הדלקה. ולא נהיר'א לי³¹ דעל כרחך לאו דווקא דהא במתניתא תנא (ברכות לד ע"א) ספק חשיכה ספק אינה חשיכה טומנין את החמין וההיא שעת'א ודאי פשיט'א דאין מדליקין דאפילו ודאי אין מעשרין, ועוד דאמרינן במסכת ברכות (כז ע"ב) דרב צלי של שבת בערב שבת, ואמרינן עלה מי בדלת פ'ירוש שעל ידי תפילת ערבית של שבת הבדיל בין החול ובין השבת, אבל בהדלקת נר [משום] דהוה מקמי הכי משמע דלא הוי קבלת שבת³². וגם אינו נראה ל'י דעניית ברכו בבית הכנסת ליהוי קבלת שבת³³ אלא דווקא בתפילה שמזכיר שבת בתפילתו. והא נמי תימא ליה דקתני בתוספתא דביצה³⁴ כשפסק תקיעה אחרונה אפילו מיחם בידו מניחו בארץ ואין יכול להטמינו, ובמתניתין קתני ספק חשיכה ספק אינה חשיכה טומנין וכי שוהין תקיעה אחרונה עד אותה שעה, ושמא י"ל דמתניתין מיירי באדם שבא מחוץ לעיר ולא שמע התקיעות. ומהא נמי ראיא קצת דמותר לעשות מלאכה אחר הדלקת נר, מהא דקתני ושוהין כדי לצלות דג קטן וכו' ומשמע שמותר לצלות דאי אמרת שיעורין בעלמ'א קאמר' מי יכול לשער שיעור כזה אם אינו עושה מעשה³⁵. ועוד אי שיעור קאמר' מאי האי דקתני בתר הכי ותוקעין ומריעין ותוקעין

28 פתחתי "מחבירו" ולא "מחביריו", שבכל הש"ס אמרינן הלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו (עיין תוספות בבא בתרא קכד ע"ב ד"ה מספקא ליה).

29 בגרסת הספרים: "דבי רבי ישמעאל", אבל גם בספר העיתים סימן טז ובאור זרוע הלכות ערב שבת כתוב "דבי שמואל".

30 זו דעת בה"ג חלק חנוכה ד"ו כה ע"ד. שיטה זו מובאת גם בספר הלכות קצובות הלכות חנוכה אות ד, ובספר המקצעות המובא באור זרוע הל' ערב שבת, וגם האו"ז עצמו נוטה להחמיר. ועיין שבולי הלקט ענין שבת סימן נט, שקבלת שבת לפי הבה"ג תלויה בברכות הנר ולא בעצם ההדלקה, ועיין שם קושיית ר' בנימין.

31 בכלל החולקים על בה"ג הם: תשובות הגאונים המובאות בשבולי הלקט הנ"ל; הר"ש משנאץ המובא באו"ז שם; חידושי רמב"ן שבת כג ע"ב ד"ה מדאמרינן; חידושי הרשב"א שם ד"ה עוד כתב; שבולי הלקט עצמו, הרא"ש בפסקיו פרק שני סו"ס כד.

32 ראיא זו הובאה באור זרוע הל' ערב שבת ד"ה תנן בשם הר"ש משנאץ.

33 ודלא כפסקי הרא"ש פרק שני סו"ס כד, שכתב שבעניית ברכו מקבלים שבת, ועיין בתוספותיו כאן.

34 הוא בתוספתא סוכה ד, יב. אבל גם בתוספות ר"י הזקן ותלמידו כתב שתוספתא זו נמצאת במסכת ביצה.

35 בתוס' ר"י הזקן ותלמידו הובאה ראיא זו בשם רבו (ר"י). ועיי"ש שמחבר הגליון (החתום בשם אברהם)

תקיעות הללו למה, הלא ניתן כבר זמן הרחקה לאות'ן שמהיר'ו לתקן כל צורך שבת כדי לצלות דג קטן אלא מאי הא דקתני כדי לצלות דג היינו שמותר לצלותו דאע"פ שכבר תיקן לצורך השבת נתנו לו הרחקה זו לכבוד השבת. נ"ל.

שלישית לחלוץ תפילין. ולר' נתן רביעית לחלוץ כדפירשו בתוספות. ותימ'א לי הא דאמרין בפ'ק קמא (ברכות יב ע"א) יוצא אדם בתפילין ערב שבת עם חשיכה, ובתר החליצה משמע הכא דהוה שהות טוב'א כדקתני בסמוך הטמין המטמין ובתר הכי שוהא כדי לצלות דג קטן ואח"כ תוקעין וכו'.

מה נעשה לבבליים וכו'. שעושין שבע, דמנהג אבותיהם בידיהם, אבל לא רצה לתרץ כך דזה היה חומרא שממהיר'ן שבת ותבא עליהם ברכה, ועל זה לא היה אומר ל'ו מה נעשה. ל"ש. א"ל אביי ביחיד למאי חזי כו'. ומסקינ'ן אלא לא קשי'א כו' הא ר' יהודה הא ר' שמעון הא ר' נחמיה משמע דהאי שינויא והך מסקנ'א אביי קאמר לה. ותימ'א קצת אמאי נקטינהן שלא כסדר דהוה ליה למינקטינהן כסדר שהובאו לעיל. ועוד ק"ל דבפ'ק ר' אליעזר תולין את כו' (קמא ע"ב) מייתי לתני חדא שומטין מנעל מעל גבי האימוס ותניא אידך אין שומטין, ומשני הא ר' אליעזר והא רבנן, ופריך הא ניח'א לרבא דאמר דבר שמלאכתו לאיסור בין לצורך גופו בין לצורך מקומ'ו מותר אלא לאביי דאמר דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו מותר לצורך מקומו אסור מאי איכ'א למימר, ואמאי לא משני הא ר' יהודה הא ר' שמעון כדמשני אביי גופיה הכא. וי"ל דניח'א ליה לשנויי כולה' תרווייהו כו' יהודה ומשום דמסייע'א ליה בריית'א דמייתי התם עלה. ואי קשי'א לרבא דסביר'א ליה דלר' יהודה דבר שמלאכתו לאיסור בין לצורך גופו בין לצורך מקומו מותר כדמוכח בתוספות³⁶ אם כן היאך יתרץ הני ג' ברייתות דההיא דמטלטל שופר ולא חצוצרת אי כו' יהודה הא פרי'ש דלרבא אליב'א דר' יהודה דבר שמלאכתו לאיסור אפילו לצורך מקומו מותר ואם כן תהא נמי חצוצרת מותר'א לטלטל לצורך מקומה³⁷. וי"ל דלא א"מר רבא דלר' יהודה יהא לצורך מקומו מותר אלא בדבר שהוא ראוי לגופו כגון אימוס ומדוכה אבל חצוצרת אין רגיל כלל וגם אינה ראויה לגופה³⁸. נ"ל.

הדרן עלך במה [מדליקין]

[פרק כירה]

[לו ע"ב] כירה שהסיקו'ה. תמיה אני אמאי [לא] שנה במה טומנין אחר במה מדליקין דהכי מסיים פירקין קמא (לד ע"א) וטומנין את החמין, ולכולי' עלמ'א יש סדר למשנה'א בחד'א מסכת'א (עי' ע"ז ז ע"ב).

דוחה את הראיה. ראי' זו גם מובאת ברמב"ן שבת כג ע"ב ד"ה מדאמרין, בחידושי הרשב"א שם ד"ה עוד כתב, ובאור זרוע הל' ערב שבת ד"ה תנן בשם הר"ש משנאן ונדחה ע"י האו"ז.

36 לו ע"א ד"ה הא ר' יהודה, ודף קמא ע"ב ד"ה הדיא. וכ"ה גם בתוס' ר"י הזקן ותלמידו ד"ה ולר' יהודה.

37 וכ"ה בתוס' לה ע"ב ד"ה והתניא, בתוס' הרא"ש שם ובתוס' ר"י הזקן ותלמידו ד"ה ולרי יהודה.

38 והשוה תוס' לה ע"ב ד"ה והתניא; לו ע"א ד"ה הא ר' יהודה. ועיין תוס' ר"י הזקן ותלמידו ד"ה ולר' יהודה.

וחמין. פעמים שטומנין אותו כדתנן (לד ע"א) וטומנין את החמין, פעמים שמסלקין אותו לצורך הלילה כדתניא לעיל (לה ע"ב) גבי חמין סילק המסלק.

איבעיא להו האי לא יתן לא יחזיר אבל לשהות כו'. וא"ס ת'אמר ליפשוט ליה מדלעיל (לה ע"ב) דקתני גבי חמין סילק המסלק, ואי אמרת דלשהות משהין אע"פ שאינו גרוף וקטום, אמאי יסלק. תריץ דההיא ברייתא איכא לאוקמה כתנא דפליגי אחנניה ואנן הכי מיבעיא לן אי הך סתמ'א כחנניה אתיא או לא, ומשום [דמתניתין] דפרקין קמא (יט ע"ב) כחנניה מהדרינן בכולה שמעת'א לאוקמ'ה למתניתין כחנניה³⁹. אי נמי משום דהילכת'א כוותיה⁴⁰. ל"ש. ולהכי נמי לא רצה לפשוט מכמה אמור'אים דאית להו לק'מן בשמעת'א דאסור לשהות כשאינו גרוף וקטום, דתלמוד'א לא דחיק אלא שלא תהא סתם משנה דלא כוותיה.

[לז ע"א] לעולם אימא לך להחזיר תנן וחסורי מיחסר'א וכו' עד והך חזרה דאמרי לך לאו דברי הכל היא אלא מחלוקת בית שמאי ובית הלל. וק"ל דאם כן הך סיפא טעמ'א דבית שמאי אתא לאשמועינן (עי' קלה ע"א) דהא מרישא שמעת מינה דמחזירין אף תבשיל, כיון דלהחזיר תנן, דהא תנא ליה רישא מחזיר עליה תבשיל בגפת ובעצים לא יחזיר עד שיגרוף כו', אבל לכשיגרוף משמע בהדיא דמחזירין אפילו תבשיל. ואם כן לא נשנת הך סיפא כלל אלא לאשמועינן דבית שמאי אסרי, והיינו טעמ'א דבית שמאי. ושמא י"ל דלא שייך לאקשוויי כי האי גוונ'א אלא היכא דאיכ'א תרי תנאי תנאי האחד או"מ דלא נחלקו בית שמאי ובית הלל באות'ו דבר, ובא תנא אחר לומר דבית שמאי חולקין על בית הלל באות'ו דבר, על זה שייך להקשות טעמ'א דבית שמאי אתא לאשמועינן כדאיתיה בפרק ר' אליעזר דכלי⁴¹ (קלה ע"א) אבל הכא דקתני בריש'א סתמ'א שפיר אשמעינן בסיפ'א דלאו דברי הכל היא. ל'שיר'.

דאמר ר' [חלבון] א"מר רב חמא בר גוריא א"מר רב וכו' עד אי אמרת בשלמ'א להחזיר תנן וכו'. וקא דחי דלעולם לשהות תנן. ותימ'א לי דהא שמעינן ליה לרב בשילהי פ'רק קמא דלשהות מותר, דתנן התם (יט ע"ב) אין צולין כו' אלא כדי שיצולן מבעוד יום וקא בעי בגמ'רא עד כמה א"מר ר' <אלעזר> א"מר רב כדי שיצולו כמאכל בן דרוס'אי⁴². ושמא יש חילוק בין צלי שהחום בא לו מכל צד. ומיהו אכתי תימ'א לי דהא רב ושמואל דאמרי' תרווי'ו מצטמק ויפה לו אסור לקמן בשמע'תין (לז ע"ב) וכל שכן היכא דלא נתבשל כל צרכו, ואם כן תפשוט מהתם דר' חלבו א"מר רב סביר'א ליה דלשהות תנן⁴³. וי"ל כמו שפ'ירש רבינו יב"א דאפילו לחנניה דא"מר מותר לשהות היכא דלא נתבשל כל צרכו, במצטמק ויפה לו מודה דאסור,

39 עיין תוס' הרא"ש לו ע"א ד"ה לעולם.

40 עיין תוס' לו ע"א ד"ה לעולם, ותוס' הרא"ש שם.

41 המחבר מכנה כך את מה שאנו קוראים 'רבי אליעזר דמילה', כנראה על שם תחילת הפרק "ר' אליעזר אומר אם לא הביא כלי...".

42 עי' תוס' ד"ה א"ב בשם הר"ח.

43 וכו' באריכות בתוס' ד"ה א"ב בשם ר"י, ובתוס' הרא"ש שם בעילום שם. ועי' במבוא.

דהואיל שכל הלילה טוב לו הצימוק דמי לעססיות ותורמוסין דפ'רק ק'מא (יח ע"ב)⁴⁴. והא דאמרינן לקמ'ן בשמעתין (לז ע"ב) כירה שהסיקה בגפת ובעצים משה'ין עליה חמין ותבשיל שנתבשל כל צורכו ואפילו מצטמק ויפה לו, אלמ'א אפילו מאן דמתיר מצטמק ויפה לו אוסר היכא דלא בשל כל צורכו מדנקט כל צורכו, הא לא תקשה, דה"פ דווקא כל צורכו אבל אם לא היה כל צורכו לא כיון דיש לו לשהות עד שיתבשל כל צורכו ועד שיצטמק, כולי האי לא שרינן. ואע"ג דמאן דאסר מצטמק ויפה לו מדמ'ה אותו לעססיות ותורמוסין דפ'רק ק'מא, מאן דשרי לא מדמה לה להו, דהתם אינו יכול להתבשל התורמוס יותר מדאי אבל תבשיל אע"ג דיפה לו יכול להצטמק יותר מדי. ל"ש.

שתי כירות המתאימות. פ'ירש ר'בינו ש'למה (ד"ה משה'ין) דמתאימות דנקט לרבנותא דאע"ג דסליק לה הבלא מאידך. ולא נהירא דהא דחינן לקמ'ן כיון דמידליא שליט בה אורא. הילכך נר'אה דהיינו הרבנותא דס'לקא ד'עתך א'מינא אי שרית ליה האי דגרוף אתי למעבד באידך כיון דמתאימות נר'אה דכלי אחד הוא⁴⁵. ל"ש.

סבר לה כוותיה בחדא כו'. פ'ירש ר"ח וזה לשונו ועמדה [הסוגיא] דמתני'תין להחזיר תנן, עכשיו יש מי שאומר כיון דלא אפשרי בהדיא להחזיר אשנויי לא סמכינן ומוקמינן מתני'תין בלשהות, ויש מי שאומר הלכה להחזיר תנן, ומסייע'א ליה הא דאמר ר' יוחנן לקמ'ן בשמעתין (לז ע"ב) כירה שהסיקה בגפת ובעצים משה'ין עליה חמין שלא הוחמו כל צורכין ותבשיל שלא בישל כל צרכו וכו', ועוד מדאמר רבא (לז ע"ב) תרוויהו תננהי ואמרינן מכדי תרוויהו תננהי ר' יוחנן מאי אתא לאשמעינן ואמרינן דיוקא⁴⁶ דמתני'תין קמ"ל, ש"מ דר' יוחנן סבר דמתני'תין דווקא להחזיר היא אבל לשהות שפיר דמי. ושיהוי זה אינה הטמנה על גבי גחלים אלא כגון כסא של ברזל והקדירה יושבת עליו והיא תלויה או באבנים כיוצא בה, אבל הטמנה על גבי גחלים דבר'י הכל אסור דקיימ'א לן אסור להטמין אפילו מבעוד יום בדבר המוסיף הבל, ע'ד כ'אן לשונו⁴⁷.

ומה שפ'ירש דעל גבי גחלים דבר'י הכל אסור לא נהירא דהא מיייתין לקמ'ן בשמעתין (לז ע"ב) דחררה על גבי גחלים שפיר דמי, ומייית' מינה ראייה דמותר לשהות אע"פ שאינו גרוף וקטום >ואע"פ שאינו מוסיף הבל<, והטמנה לא מקריא אלא כשמתכסה כל הקדירה, דהואיל ומקפיד על צינור שלה שכיסה אותה כולה, אם איתה דהוה מטמין בדבר המוסיף הבל אתי לחתוי, כן פ'ירש ר"ת מ'נוחתו כ'בוד⁴⁸ אבל השהאה לא שנא על גבי גחלים לא שנא באויר על

44 וכו"ה בתוס' ר"י הזקן ותלמידיו לז ע"ב ד"ה אמר רב נחמן, בשם הריב"א. ועיי"ש שר"י מקשה על פירוש הריב"א.

45 וכו"ה במאירי ד"ה שתי כירות.

46 בכתה"י: דווק'.

47 וכו"ה בר"ח הנדפס בשינויים קטנים. ועי' פסקי הרא"ש פרק שלישי סו"ס א ובקרבן נתנאל אות ח.

48 במקור: מ"ך. כ"ה בספר הישר לר"ת ס' רלה ובאור זרוע ח"ב ס'ח בשמו ובשם ריב"א.

גבי כירה שאינה גרופה וקטומה שפיר דמי. אבל להטמין כל הקדירה בדבר המוסיף הבל פשיטא דאסור⁴⁹. ותו לא מדי.

קטמה והובערה. לא ידענא מה בין הובערה לנתלבתה, ואמאי נקט הכא לישנא דהובערה והכא לישנא נתלבתה⁵⁰.

[לז ע"ב] שאני הכא דקטמה – פירש רבינו שלמה (ד"ה שאני) וכיון דקטמה גלי אדעתיה דלא נח'א ליה בצימוקה. ולא נהירא דאם כן מאי משני ס'לקא ד'עתך א'מינא כיון דהובערה הדרא למילת'א קמיית'א, ומה בכך אי הדרא למילת'א קמיית'א, כיון דלא נח'א ליה בצימוקה לא אתי תו לחתויי. הילכך נר'אה לפרש הכי, שאני הכא דקטמה, פירוש ותו לא מהני אותו חום שתוכל להצטמק, ופריך אי הכי מאי למימר, ומשני סד"א כיון דהובערה הדרא למילת'א קמיית'א, פירוש ונגזר הא אטו לא קטמה קמ"ל. ל"ש.

הא רבי יהודה משהו ליה ואכיל. אם איתה דמצטמק ויפה לו טפי אסור מלשהות כמו שפירשתי לעיל משום רבינו יב"א (ע"א ד"ה דאמר ר' חלב) אם כן לא תקשה מידי מדרב יהודה דאמר לעיל משמיה דשמואל דמצטמק ויפה לו אסור, אבל אי אמרינן דמאן דשרי השהאה כל שכן צימוק, אם כן צריך לתרץ מדרב יהודה אדרב יהודה ה'תם א'מר דרביה. ל"ש. כללא דמילת'א כו'. אפילו הכי פסק בפירוש ר"ח דמצטמק ויפה לו מותר⁵¹.

[לח ע"א] דרבי מאיר אדרבי מאיר לא קשי'א הא לכתחילה הא דיעבד. ומיהו תימ'א לי דסוף סוף קשה דהכא לא משוי ר' מאיר חילוק בין חמין לתבשיל ולעיל באידך בריית'א משוי חילוק, ואי אמרת דהכא בשאינה גרופה להכי מחמיר בחמין כמו בתבשיל הא לא נהירא דמשמע דאין אנו צריכים לתרץ כך אלא אליב'א דר' יהודה⁵².
[לח ע"ב] ואיכ'א דא'מרי א'מר רב חזק'יה מש'מיה דאבבי. בתרוויה'ו הני לישני' פסק ר"ח לחומ'רא⁵³.

סבר רב יוסף למימר תוכו תוכו ממש. הרבה יש תימה על סוגיא זו דמשמע דבתנור הוא דהוה ס'לקא ד'עתך דרבי יוסף למימר דלסמוך שפיר דמי, ואבבי דאותב'יה מתנור הוא דאותב'יה אבל כופח הוה משמע דלתרוויה'ו מילתא דפשיט'א דכופח מותר לסמוך, ואיהו⁵⁴ פשיט'א ליה דאף כופח אסור לסמוך⁵⁵. ועוד דמסיק אלא כירה כי אינה גרופה וקטומה על גבה

49 בתוס' מז ע"ב ד"ה במה משמע כשיטת ר"ת, ודלא כשיטת ר' יוסף מאורליינש המובאת בתוס' שם בשם רשב"ם ובאור זרוע ח"ב סי' ח.

50 עי' תוספות לז ע"ב ד"ה שמע (בא"ד).

51 וכ"ה בר"ח הנדפס. וכ"כ בתוספות הרא"ש ד"ה אמר רב שמואל וכן בפסקי הרא"ש פרק שלישי סי' א.

52 ועיין תוס' ד"ה הא: "לא סגי בהאי שינויא [הא לכתחילה הא בדיעבד]... אלא צריך לשנויי כדמשני אקשיא דר' יהודה אדר' יהודה הא בגרופה וקטומה הא בשאינה גרופה". וכן ברשב"א ובריטב"א.

53 וכ"ה בר"ח הנדפס.

54 אולי צ"ל "ומיהו".

55 כ"ה בתוד"ה תניא, דלאבבי אף בכופח אין סומכין. ועיי"ש שיש לגרוס כגרסתנו 'אין סומכין' בסיפא דברייתא.

מי שרי, ומאי קושיא דילמ'א חנניה הוא⁵⁶. ועוד דמסיק'ינן אילימ'א בשאינה גרופ'ה וקטו'מה וכו', ומשמע מתוך הלשון דלבסוף מתוקם אף כשאינה גרופ'ה וכו', ואף לפי התירוץ מוקמ'ינן ליה בשאינה גרופ'ה וכו'.

תניא כוותי'ה דאביי כו'. מה שהקשה בתוספות (ד"ה תניא) מסיפ'א, בפ'ירוש ר"ח <לאו> בכלל כופח⁵⁷, וכן נר'אה.

וכירה שנחלקה לאורכה טהורה. ות"מ לי מאי שנא מתנור דתנן ומייתנין לה בפ'רק ב' דחולין (כח ע"ב) חלקו לשנים והן שווי'ם טמאים לפי שאי אפשר לצמצם. תריץ שתנור שאני דעשוי להדביק בו פת ועדיין ראוי לאותו דבר עד שינתן רובו לא יטהר⁵⁸, אבל כירה דעשויה <להשתמש> על גבה טהורה. ל"ש. והא דאמר'ינן בשילה"י המצניע (שבת צה ע"ב) <גבי⁵⁹> ה' מידות בכלי חרס ניקב כמוציא רימון טהור מכלום, וכל שכן כשנחלק בין לאורכו בין לרחבו, התם בכלי העשוי לקבלה. ל"ש.

[לט ע"ב] להשתטף בהם כל גופו והאי תנא. מה שפירש ר'בינו ש'למה (ד"ה והאי) האי תנא ר' שמעון היא לא נה'ירא כמו שפירשו בתוספות⁶⁰. הילכך נ'ראה ל'י דהאי תנא ר' מאיר היא דסתם משנה בכמה מקומות כוותי'ה וחמין דר' מאיר בחמי טבריא שהוחמו בשבת מיירי⁶¹, ולהכי אסר, אבל מערב שבת הוה שרי להשתטף. ומסיק מחלוקת בכלי אבל בקרקע ד'ברי ה'כל מותר, דכיון דאיכ'א תרתי לטיבות'א שהם חמי טבריא ולא חמי האור ועוד שהם בקרקע שפיר דמי אפילו לר' מאיר. והשת'א פריך שפיר⁶² והא מעשה דאנשי טבריא דהתם חמי טבריא אע"פ שהוחמו בשבת מכל מקום בקרקע הוה <ומסתבר להתייר⁶³> קרקע אפילו חמין מצונן בכלי. ולפי המסקנא דאסר ר' מאיר צונן אפילו בקרקע יש להקשות וכי אסר ר' מאיר לרחוץ בנהרות ובימים והא מוכח בפ'רק ח' שרצים (שבת קט ע"א) דלר' מאיר שפיר דמי בנהרות וימים⁶⁴. ונ'ראה ל'י דהא דקאסר הכא ר' מאיר צונן אפילו בקרקע הינו בקרקע שהוא כעין אמבטי משום

56 ע'י ריטב"א.

57 וכו' בר"ח הנדפס. ונראה שכוונת רבינו שלפי גירסת ר"ח אין ספק שאין סומכין בכופח שהסיקוהו בגפת ובעצים.

58 עיין רש"י חולין שם ד"ה חלקו, שתנור בעי נתיצה מחמת גזה"כ יתן.

59 אפשר שהמגיה הכניס תיבה זו שלא רצה שיטעו לחשוב שהאות ה' (שפירושה חמש) נסמכת לתיבת 'מידות', דהיינו 'המידות', ולכן הוסיף תיבת 'גבי'.

60 אינו בתוספות שלפנינו. אדרבה, תוס' ד"ה בין, מסכימים עם פירוש רש"י דהאי תנא ר"ש היא.

61 כך פירש רשב"ם המובא בספר ראב"ן עמ' קמה. וכו'ה בתוספות ר"י ותלמידו ד"ה להשתטף, דמיירי בחמין שהוחמו בשבת, ודלא כפירוש רש"י ד"ה והאי ותוספות ד"ה בין דמיירי בחמין שהוחמו מערב שבת.

62 דוקא לפירוש פריך שפיר, אבל לפירוש רש"י ותוספות קשה כמו שהעירו בתוס' ד"ה והא, בשם ה"ר אליעזר ממ"ץ (וצ"ל ה"ר אלעזר ממגנצ"א שהוא ר' אלעזר בן נתן הראב"ן, כמו שכתוב בתוספות הרא"ש ד"ה בין, ובתוספות ר"י ותלמידו ד"ה להשתטף, וכך הוא בספרו של הראב"ן עמ' קמה ובמבוא שם פרק א הערה ו. ועי' יד דוד בתרא כאן ולקמן סו ע"א תוד"ה והא לאו).

63 בראשונה נכתב "ועדיף" ונמחק ומעל השורה נכתב כנ"ל.

64 כך הקשה בתוס' ד"ה והא לשיטת ר' מאיר.

דדמי לכלי >וכגון דאית ליה גידודי כדאמר לקמין (מא ע"א) > אבל נהרות גמורות שפיר דמי⁶⁵. והשתא אסקינן בשמעת'א דרחיצה דמתניתין שיטוף הוא. ותימ'א לי דבפרק חבית (קמז ע"א) תנן הרוחץ במי מערה ובמי טבריא ודייק בגמרא קתני מי מערה דומיא דמי טבריא מה מי טבריא חמין אף מי מערה חמין הרוחץ דיעבד אין לכתחילה לא מכלל דלהשתטף אפילו לכתחילה ומני ר' שמעון היא, אלמ'א רחיצה ושיטוף לאו חדא ניהו, הילכך הוה נראה כמו שפירש רש"י הכא בשמעתין (ד"ה והאי) דהאי תנא ר' שמעון היא, ולהכי דחיק נמי התם (קמז ע"ב) לאוקומ'א לההיא סתמ'א כר' שמעון. ועוד קשי'א לפירושי דפירשתי הכא דהאי תנא ר' מאיר ופירש דבחמי טבריא, ואנן פסקינן כר' יהודה (לט ע"ב) אלמ'א שיטוף דחמי טבריא אסיר בשבת >האי נמי לאו קושי'א היא דהא דפרי' דלר' יהודה אסור היינו כגון משנתנו שהביאו צונן לתוך חמי טבריא...⁶⁶ ולקמין (מ ע"א) כי מפרש מאי גזירה מפרש במסקנ'א דהניחו להם חמי טבריא, אלמ'א משמע דאף רחיצה בחמי טבריא מותרין אף לאחר גזירה. ומיהו פשוטה דמילת'א דרב חסדא אתי שפיר כדפרישית. ל"ש.

אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה. תימ'א לי והאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה והכא ובחבית (שבת קמז ע"ב) סתם לן כר' שמעון דלהשתטף שפיר דמי, וי"ל הני מילי שלא במקום מכריע אבל במקום הכרעה לא⁶⁷. ל"ש.

חדא דר' עקיבא תלמיד הוה. ואם תקשה והא אמרינן בהכותב (כתובות פד ע"ב) דהלכה כר' עקיבא אפילו מרבו, וכל שכן כשהוא מכריע. תריץ דההוא ריש לקיש קאמר לה ור' יוחנן פליג עליה התם והכא. ל"ש.

[מ ע"א] דילמ'א הני מילי מתניתין אבל בריית'א לא. וק"ל אמאי לא פריך הכא והא בכל מקום קאמר כדפריך תלמוד'א בפרק בתרא דכתובות דאמרינן התם (קט ע"א) כל מקום שאמר רבן גמליאל רואה אני את דברי אדמון הלכה כמותו, וקאמר עלה מי קאמרינן במשנתנו בכל מקום קאמרינן. וצ"ע⁶⁸.

והתירו חמי טבריא. והא דאמר בפרק חבית (קמז ע"א) הרוחץ במי מערה ובחמי טבריא ודייקינן עלה הרוחץ דאיעבד אין לכתחילה לא, והכא משמ'ע דחמי טבריא התירו משמע לכתחילה, וי"ל דהתם תנאי חמי טבריא כדי לאגמורי'א מי מערה כדאיתה התם⁶⁹. ל"ש.

65 כ"ה בתוס' ד"ה והא. ועוד הוסיפו שם תוס', שבנהר התירו שנראה כמיקר. וכ"ה בתוס' ר"י הזקן ותלמידו ד"ה אלא, בשם ר"י.

66 לא שייך לקרוא את ההמשך.

67 וכ"כ בתוס' ד"ה אמר.

68 ע'י' תוס' ד"ה דילמא ותוס' מנחות לא ע"ב שצויין בגליון מסורת הש"ס.

69 וכ"ה בתוס' שם ד"ה אף וד"ה דיעבד.

[מא ע"א] אלמא⁷⁰ כיון דבעיתי כו'. הוא הדין דהוה מצי לשנויי נשוי הוה, כדקאמר בריש כל היד (נדה יג ע"א). ל"ש.

ה'כי ג'רסינן בכמה ספרים רחץ ולא סך מעיקרא, והכי הוה משמע מדמסיק דומה למים על גבי חבית. אבל בכל מקום תני סיכה בתר רחיצה⁷¹, ובפרק ק'מא דקידושין (כב ע"ב) פי' בליקוטים.

[מא ע"ב] ה'כי ג'רסינן ור' יהודה היא דאמר דבר שאין מתכוון אסור. וק"ל מהא דאמר לקמן בשילהי המוציא (פא ע"ב) מי א'מר ר' יוחנן אסור לקנח בחרס בשבת, אלמ'א דבר שאין מתכוון אסור והא'מר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה, ותנן נזיר חופף ומפספס כו' וסתר התם מילת'א דר' יוחנן משום ההיא קושיא, ואמאי הא הכא סתם לן תנא כר' יהודה בדבר שאין מתכוון דאסור. וכי תימ'א משום דאיכ'א ג' סתמי כר' שמעון, ההיא דנזיר (ו, ג) ותרת'י דמסכת כלאים, חדא (ט, ה) דמוכרי' כסות ואידך (ט, ו) דתופרי' כסות תופרי' כדרכין, הא לאו מילת'א היא כדאמר בפרק ב' דקידושין (נד ע"ב) גבי הלכה כר' מאיר בהקדש וכו' יהודה במעשר⁷², ופריך תלמודא מכדי הא סתמ'א והא סתמ'א מה לי חדא סתמ'א מה לי תרי סתמ'א. וכי תימ'א מאי אולמ'יה דהך סתמ'א מהנהו סתמ'א דכר' שמעון, הא לאו מילת'א היא, חדא דהך נשנת גבי שבת והנהו בשאר מסכת'א, ועוד כיון דאיכ'א תרי סתמ'א דסתר'י אהדדי אזלינן בתר ההיא סתמ'א דאזולא לחומ'רא. ושמא י"ל דלא חשיב לה סתמ'א גמור'ה כיון דלא מיתניא הכי בהדיא אלא אנן דמסקינן הכי על ידי קשיא ותירוצין. ל"ש.

אלא אי אתמר הכי איתמר א'מר רב לא שנו אלא שיעור להפשיר. פ'ירש ר'בינו ש'למה (ד"ה אלא שיעור וד"ה אפילו שיעור) כגון שלא מילא כל הכלי, ושיעור לצרף כגון שמילא כל הכלי. ופ'ירש ר'בינו ש'למה דמשמ'ע ליה לרב פנהו כדרב אדא. ולא נהיר'א⁷³, חדא דרב אדא איתותב מפירכ'א דאביי⁷⁴, ותו כשלא מילא כל הכלי אמאי מותר, מכל מקום מקצתו מצורף כנגד מה שיש בתוכו מים. הילכך נראה לפרש הכי לא שנו דנותן לתוכו מים מרובין כדי להפשירו כמו שפ'ירש אביי אלא שהמיחם אינו חס אלא שיעור להפשיר המים שנותנים בו אבל שיעור לצרף, פירוש שהוא כל כך <חס> דשייך ביה צירוף אסור, וכולה אמיחם קאי <לא שנא מלא לא שנא ריקם>. נ'ל' ועי'. ומיהו תימה לי מי דחק אביי להגיה ומיחם שפינה ממנו כו' כיון דלא הוי קשה ליה אלא הא דאקשי והא מיחם שפינה וזה כבר תירץ בלא הגהה זו.

[מב ע"ב] ר' יהודה או'מר לכל הוא נותן חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר. וטעמ'א כדמפ'ירש ר'בינו ש'למה (ד"ה חוץ) שהן מבשלין את התבלין כשהן רותחין, והא דתנן בפרק

70 כל דיבור זה כתוב בגליון כתה"י בדף הבא.

71 וכ"ה בתוס' ד"ה רחץ, ובתוס' בבא בתרא נג ע"ב ד"ה הרחיצו, ועיין שם שהאריכו קצת בענין.

72 הוא ט"ס וצ"ל: "גבי הלכה כר' מאיר במעשר וכו' יהודה בהקדש".

73 עי' תוס' ר"י הזקן ותלמידו ד"ה אמר רב, שר"י וריב"א חלקו על פירוש רש"י. וכ"ה בתוס' ד"ה לא שנו ובתוס' הרא"ש ד"ה אמר רב.

74 עיין ריטב"א שכן הקשה ר"י על פירוש רש"י.

א' דמעשרות (משנה ז) גבי קביעות דמעשר, השמן משירד לעוקה ואע"פ שירד נותן לחמיטה ולתמחוי אבל לא יתן לאילפס ולקדרה כשהן מרותחין, ר' יהודה או'מר לכל הוא נותן חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר, והתם מאי איכפת לן אי מבשל אי לא <כיון דלא לשבת>. תריץ דמכל מקום לא חשיב ליה אכילת קבע אלא כשהוא מבשל. ל"ש.

[מד ע"ב] מוכני שלה כו'. והא דתני בסיפא (אהלות יח, ב) בזמן שאינה נשמטת גוררין עליה מעות, נ'ראה ל"י הטעם משום דכיון דחשבינן לה כגדולה⁷⁵ דנפק'א מתורת כלי, תו לא מיבטלא כדן דבר הנעשה בסיס לדבר האסור אלא כלי ודמי ליה.

[מה ע"א] ואי אמרת בשלמ'א רב כו' יהוד'ה סביר'א ליה וכו'. ואי קשיא אימ'א דכו' מאיר סביר'א ליה דהא ר' מאיר מודה לעיל (מד ע"א) בנר שהדליקו בה באות'ה שבת. תריץ דאין הכי נמי ותלמוד'א לא הקפיד אלא שלא יסבור כו' שמע'ון. ל"ש. ועוד תימ'א לי אמאי לא אייתי ראי'ה מכל הנהו דשילה'י פ'רק ק'מא (יט ע"ב) דרב כו' יהוד'ה סביר'א ליה⁷⁶.
כי לית ליה לר' שמע'ון מוקצה היכ'א דלא דחייה בידים. אלמ'א נר שהדליקו בה באות'ה שבת לא חשיב לה דחייה בידים ובפ'רק ק'מא דחולין (טו ע"א) חשיב לה דחייה בידים, והתם פ'רשתי⁷⁷.

[מו ע"א] שלא לשבור דבריו של ר' יוחנן. ותימ'א לי תינח דהך שני שפיר והא איכ'א סתם משנה בפ'רק בתר'א דמכילתין (קנו ע"ב) מחתכין את הדילועין וכו' <דכו' שמע'ון> וההיא סתמ'א קרי לה בשמעת'א קמיית'א דביצה (ב ע"א). תריץ דר' יוחנן לטעמ'יה דלא חשיב לה סתם גמור כיון דפליג ר' יהוד'ה עליה בסיפ'א⁷⁸, וכן מוכח בפ'רק בתר'א דמכילתין (קנו ע"ב—קנו ע"א) דדחיק למשכח סתמ'א דתיתי כו' שמע'ון ולא אשכח'יה להך דמחתכין דעלה הוה קאי. ל"ש.

[מז ע"א] הוה מטלטלינן כנונא אגב קיטמא [ו]אע"ג דאיכא עליה שבר'י עצים. פ'ירש ר'בינו ש'למה (ד"ה אגב) והא דר' רומנוס מחתה באפרה נמי קאמר בשביל אפרה שהיו צריכין לו ודעתיה'ו עליה מאיתמל. וק"ל על פירושו דמשמע דאפילו למאן דאית ליה מוקצה שפיר דמי דהא רבא אית ליה מוקצה לקמן בפ'רק נוטלין (קמב ע"ב) ובפ'רק ק'מא דביצה (ח ע"א) גמרינן דאפר הכירה מוכן הוא, אמר רב יהוד'ה א'מר רב לא שנו אלא שהוסק מערב יום טוב אבל הוסק ביום טוב אסור <דאית ליה מוקצה>, אלמ'א אפילו באפר כירה דדעתיה עליה טפי היכא דהוסק ביום טוב אסור וכל שכן אפר מחתה וכל שכן שבת. הילכך נ'ראה ל"י דמיירי

75 ע'י תוס' ד"ה אין גוררין, וכ"ה בפירוש ר"ש באהלות יח, ב. ובפירוש הרא"ש שם. וע'י מה שכתב רמב"ן ורשב"א בשם ר' אפרים.

76 עיין תוס' ד"ה הכי נמי, שמתרצין קושיית רבינו.

77 אינו בתוס' בדפוס או בשאר קבצי תוספות. וע'י כאן תוס' ד"ה היכא.

78 ע'י תוס' שבת קנו ע"ב ד"ה והא אמר, דהא דביצה אינו משום דהוי כסתם אלא משום דחשיב כרכים. וע'י תוס' ביצה ב ע"ב ד"ה גבי.

בשהוסק רובו או כולו מערב שבת, והחידוש הוא מזה דאע"ג [דאיכא] עליה שיברי' עצים.⁷⁹ ואי קשיא דמשמע דווקא אגב קטמ'א אבל אם היו השברי' עצים בלא קטמ'א היה הכלי נעשה בסיס להן, ובפר'ק ב' דביצה (כא ע"ב) גבי אין מזמנין את הגוי ביום טוב ומפרש התם טעמ'א משום שיירי' כוסות, ופריך עלה והאמר רבא כי הוינן בי רב נחמין⁸⁰ הוה מטלטלינן כנונא אגב קיטמיה כו', והשתא מאי קפריך עלה שאני התם דאגב הקטמ'א בטלינן השברי' עצים, אבל גבי שיירי' כוסות הוי הכלי בסיס להן כמו שהיה הכנונא אם לא היה בה אלא שברי' עצים, ואדרבה סיעת'א היא כדפרישית⁸¹. וי"ל דהכי מקשה כיון דאמרין דשברי' עצים שהם חשובין כל כך שאם לא היה בכנונא אלא הם היה הכלי נעשה בסיס להן אפילו הכי בטלינן אגב קטמ'א, כל שכן שיירי' כוסות דלא חשיב'א כלל דדינם להיות בטלים אגב כסא דאין אדם עושה בסיסות לדבר גרוע כזה ואע"ג דגבי כנונא נעשה בסיס לדבר האסור ולדבר המותר, מיהו האי חשיב כניצוצות דאין בהם ממש⁸². ליש' ול' נה'.

אמר הא רב ושמ'ואל כו' עד חייב חט'את. נראה לי דרב ושמ'ואל איירי בתוקע ואינהו איירי ברפוי⁸³ והכי מייתי ראייה מדרב ושמ'ואל דכיון דבתוקע איכ'א חיוב חט'את מסתבר'א דברפוי יש לאסור מ[נ]הא מדרבנן⁸⁴, דאי מפרשינן דכולהו בתוקע איירי אם כן היאך מצאו תנא כמות'ו. ועוד מי איכא מידי דאינהו שרו לכתחילה ורב ושמ'ואל מחייבי חט'את⁸⁵. ואם היינו מפרשים דארב ושמ'ואל קפריך התירין שמתרין וגם הקשיא לא הוה אתינן שפיר.

הדרן עלך כירה

[פרק במה טומנין]

[מז ע"ב] ולא בחול. תימ'א דבר'ק לא יחפור (ב"ב יז ע"א) קתני לכל הני ולא קתני חול, אבל הא לא תקשי דהתם קתני סלעים ומפרש התם (ב"ב יט ע"א) משום דהבלא קשה לכותל והכא לא קתני, דבירושלמי (שבת ד, א) מפרש לא מפני שהסלעים מרתיחים אלא שמחלידים את

79 וכו"ה בתוס' ד"ה אגב. ועיין ריטב"א בנוגע להבנתו בדברי רש"י.

80 בגמ' ביצה שלפנינו כתוב "אמר רבא מטלטלין...", אבל תוס' כאן בד"ה הוה, מביא גם הוא מגמ' ביצה בגרסא דומה לגרסת רבינו.

81 וכעין זה הקשו תוס' בד"ה הוה, ועי' גם תוס' ביצה כא ע"א ד"ה כנונא.

82 כ"ה בתוס' הרא"ש ד"ה הוה ובריטב"א בשם תוס'. ונראה לי שיש לעיין טובא אם תירוצם זהה למה שמובא בשם ר"י בתוס' ד"ה הוה וברשב"א בשם תוס'. עי' בהערותיו של ר' יצחק שמשון לנגה, המהדיר של תוס' הרא"ש על מסכת שבת, שגם הוא מסופק אם תירוצו הרא"ש שוה לתירוצו ר"י. ספק זה מורגש גם בהערותו של ר' משה גולדשטיין על חידושי הריטב"א (הוצאת מוסד הרב קוק).

83 וכו"ה בתוס' מז ע"ב ד"ה רבן שמעון, ודלא כתוס' ר"י הזקן ותלמידו ד"ה והא רב.

84 וכו"ה בתוס' מז ע"ב ד"ה רבן שמעון, ובתוס' הרא"ש וברשב"א בשם תוס'.

85 כן הקשה תוס' מז ע"ב ד"ה רבן שמעון.

הקרקע ומלקין ארעיתו של כותל, פירוש אבל אינו מוסיף הבל, ולכך יפה עושי'ן בצרפת שטומנין בסלעים ובאבנים.⁸⁶

[מח ע"א] מאי שנא ממיחם על גבי מיחם. פירש ר' בינו ש'למה (ד"ה מאי שנא) דתניא בשילה"י פרק'ין (נא ע"א) מניחים מיחם על גבי מיחם. ולא נהירא כמו שפירשו בתוס'פות, וגם מה שפירשו בתוס'פות לא נהירא. אכן נראה ל' דר' זירא מטע' הוה טעי והיה סבור כי רבה לא היה גוער בו אלא משום כך דכשהיה משים הכוזא על הקומקמ' לא היה מתכוון אלא לשמר חום התחתון, והשתא הוה מקש'ה שפיר ממיחם על גבי מיחם, אלמא לשמר את חום מותר, ורבה השיבו וכי סבור אתה שמפני התחתון <אני גוער בו> אלא מפני העליון דאולודי קמוליד, ואי נמי אינו מתכוון לחמם את העליון הרוואה אר'מר שהוא מתכוון לכך.⁸⁷

[מח ע"ב] שלל של כובס'ין וכו' חיבור. ותימ'א אמאי לא קתני חיבור לטומ'אה ואינו חיבור להזאה כדקתני גבי מספור'ת של פרק'ים לקמ'ן בשמעת'ין, ובשלמ'א גבי מקל שעשאו יד לקורדום איכ'א למימ'ר הא דלא קתני' כי האי גוונא משום דאף להזאה הוי חיבור ולא גזרינ'ן ביה משום דמילת'א דלא שכיח'א היא ולא גזרינ'ן, אלא שלל של כובס'ין מאי טעמא⁸⁸. וי"ל דגבי שלל אפילו' שלא בשעת מלאכה חיבור משום דניח'א ליה כדמסיק ואזיל <תימ'א לי אדמייתי בריית'א של מספור'ת ואיזמל [אמאי] לא אייתי מתניתין דשלל של כובס'ין דקתני בגווה חיבור לטומ'אה ואינה חיבור להזאה כדקתני בגווה, וי"ל...⁸⁹. ל"ש.

[מט ע"א] צריכות גוף נקי כאליש'ע. פירש ר"ת מ'נוחתו כ'בוד דלאו ממש כאליש'ע אלא לגבי דהא שלא ישן ולא יפח, וכן מפרש בהה"א דפ"ק דע"ז (יז ע"ב) אלא אם כן ממונה עליה כר' חנניה בן תרדיון לאו לגמרי צדיק כמות'ו דמאין ימצא, אלא לגבי נאמנים וויתור⁹⁰. אהא דאמר'ין במגילה (כד ע"ב) ובמנחות (לה ע"א) העושה תפילת'ו עגולה סכנה ואין בה מצוה, ואוקימנ'א דעביד'א כי אמגוזא, ופירש ר' בינו ש'למה (מגילה שם ד"ה סכנה) סכנה דכיון דעביד'א כי אמגוז'א סכנה שמא תכנס בראשו, ולא נהירא⁹¹. ואמר לי חמי זצ"ל משם ה"ר ר' שמשון זצ"ל⁹² דההיא סכנה בשעת הסכנה מיירי כדאיתיה הכא והכי קא'מר סכנה ואין בה מצוה, כלומר המצוה לא תצילנו מסכנת הגוים שאינה כמצות'ה כמו שעשת'ה לאליש'ע⁹³. ויש

86 שורה זו מודגשת בכתה"י.

87 נראה לי שאפשר שזו כוונת תוספות ר"י הזקן ותלמידו בשם רבו (ר"י) ד"ה מאי שנא, שכתב בסוף הפסקא שר' זירא סבר "דהאי כוזא חמין הוה". ועי' שם בהערות המהדיר.

88 עיין תוספות ד"ה חיבור וד"ה אי; משנה פרה יב, ט.

89 ההמשך אינו ניתן לקריאה.

90 פירוש זה נאמר בסתם בתוס' ב"ב י ע"ב ד"ה אלא.

91 תוספות מנחות לב ע"ב ד"ה סכנה גם מקשים על דברי רש"י, עיין שם.

92 אפשר שכוונתו לר' שמשון הזקן בן יוסף מפלייזא גיסו של ר"ת.

93 כ"ה בתוס' מגילה כד ע"ב ד"ה סכנה בשם ר"ת, ובספר המנהיג הלכות תפילין נוסח ב מובא פירוש זה בשם רבני צרפת. ועי' ספר הישר לר"ת חלק החידושים סי' תרעה ובראבי"ה ח"ב מסכת מגילה סימן תקפט.

מקשינן עלה מפר'ק הקומ'ץ רבה (מנחות לב ע"ב) המניח מזוזות אחורי הדלת סכנה ואין בה מצוה והתם ליכא לפרושי סכנה כהאי גוונא. ולא קושיא היא דבההיא נמי איכא סכנה כדאיתה בפ'ק קמא דיומא (יא ע"א) דקרי ליה סכנה לאותו שהיה בודק מזוזות⁹⁴. ל"ש. [מט ע"ב] ר' יוסי או'מר אחד זה ואחד זה. ור' יוסי לטעמיה דאמר'נן לעיל אבא שלחא הוה. ומיהו מדלעיל לא רצה להביא ראיה דכיון דאיהו גופיה לא היה מקפיד שפיר דמי, ואכן כי מיבעיא לן אחד דלאו אומ'ן.

תניא כמאן דאומ'ר כנגד עבודת המשכן. תימא לי דאפילו למאן דאמר' כנגד מלאכה ומלאכות שבתוריה מכל מקום צריכ'ים אנו ללמוד ממשכן למה היו אילו' אבות יותר מן אחרות מלאכות, כדאיתה בריש בבא קמא (ב ע"א) ובריש הזורק (שבת צו ע"ב) הך דהוא' במשכן חשיב'א קרי לה' אב⁹⁵. ועוד אמאי נקט לפרושי בהך ברייתא הני טפי מאחריני. ל"ש. [נ ע"א] בשל הפתק שנו. פירש ר'בינו ש'למה (ד"ה רבינא) דאותן של הפתק דעתו להחזיר'ן ואפילו' טמן בה'ן לא מבטל לה'ן. ולא נהירא דאם כן מילתיה דרבא דקאי על המשנה ואמר לא שנו במאי מוקמינ'ן לה דקאמר' דלאחר שטמן בהם מותר לטלטל⁹⁶. הילכך נראה לפרש איפכא דבשל הפתק לאחר שטמן בה'ן מותר לטלטל דתו לא מהדר להו לאוצר לאחר שטמן בהן לפי שאינו מצניע באוצר אלא צמר יפה לפי שמצניע אותו לאוצר, והכי קאמר לא שנו דשל הפתק אין מטלטלין אותו אלא שלא טמן בהן אבל טמן בה'ן מטלטלין אותו. וא"ת אם כן לפלוג וליתני בדידה דלא התקינו להשתמש בהן וכגון שטמן בהן, תריץ דהא ברירה טפי דכולה בשלא טמן קמיירי. נ"ל.

ה'כי גרסינן תני רבה בר בר חנה קמיה דרב. וזהו רבה תלמידו של ר' יוחנן, דאילו רבה בר חנה⁹⁷ היה זקן יותר מרב כדאיתה באילו' טריפות⁹⁸ ורב היה מכבדו וגם ר' חייא בריש סנהדרין (ה ע"א)⁹⁹. ומיהו תימא לי דלא אשכחן כי האי לישנא דקאמר' תני תנא קמיה דפלוני שלא יגיהנו¹⁰⁰ אותו שהיה לומר לפניו בר מהכא. בפ'ירוש ר"ח פסק דלא כרב ומיהו בפ'ירוש ר"ח לא איירי אי הלכה כשמואל אי הלכה כרב אסי¹⁰¹, והלא כתוב'ה על ספר הישר¹⁰².

94 עיין רש"י שם ד"ה משום, שהסכנה היא מהמלך.

95 כ"ה בתוס' ד"ה כנגד ובתוס' הריב"א ד"ה כנגד, וכן בתוס' ר"י הזקן ותלמידו ד"ה כנגד בשם ר"י, ובתוס' הרא"ש בשם י"מ וברמב"ן ובריטב"א.

96 כן הקשו בתוס' ד"ה רבינא ובתוס' הריב"א ד"ה בשל הפתק.

97 הגרסא 'בר' ולא 'בר בר' היא הגרסא בספר הישר לר"ת חלק התשובות סי' ד, אך שם כתוב 'רבה בר חנינה'.

98 רבה בר חנה לא מופיע בכל מסכת חולין, וצ"ע. ואפשר שהיו לו גרסאות אחרות, ובאחד המקומות שכתוב בתלמוד בחולין רבה בר חנה, כתוב אצלו רבה בר חנה. רבה בר חנה מופיע רק פעמיים בתלמוד בבלי, פעם אחת בסנהדרין (כמו שכתוב להלן) ופעם אחרת בבבא בתרא קעד ע"א (המימרא בב"ב מופיע הרבה פעמים בש"ס בשם רבה בר בר חנה).

99 ועי' תוס' שם ד"ה רבה בר חנה.

100 לשון לימוד. עיין לעיל לה ע"ב ד"ה ושלשית: "ולקמן מגיה רב יהודה לאמוראים...", שלימד לאמוראים.

101 וכ"ה בר"ח הנרפס.

[נ ע"ב] מהו לפצוע זתים בשבת. פ"רוש ר'בינו ש'למה (ד"ה לפצוע) דפ"רושו בלציר¹⁰³ כדי למתקן, לא נה"רא. חדא דמה זה שייך לכאן, בפר"ק חבית היה לתלמוד לקובעה, ותו מאי קא'מר בתר הכי קסבר משום הפסד אוכלין, מאי הפסד איכ"א הכא אדרבה תיקון הוא שמתקנין לאכילה בכך¹⁰⁴. הילכך נ"ראה ל"י לפרש כמו שפ"רושו בתוספות לפצוע זתים כדי לרחץ בהם פניו ומפני שמי הזית חזקים כדאמ'רין בשילה"י ע'בודה ז'רה (עה ע"א) או חולטן במי זיתים איכ"א למיחש להשרת שער¹⁰⁵.

שאם נתקלקלה הגומ'א שאסור להחזיר. ותימ'א לי והא לא שייכ"א גומ'א בדבר תלוש כדאיתה בביצה פר"ק ק'מא¹⁰⁶, ואי משום טילטול מן הצד אמאי כולי' עלמ'א מודו בהא הא פלוגת'א דתנאי היא בהא כדפרי"ש בתוספות בכירה (מג ע"ב ד"ה דכ"ע בשם ר"י). ויש לומר דשאני הכא שהוא מתכוון להטמין בגיזין שיפלו על הקדירה והוי כמו מתכוון לטלטל האיסור, וכולי עלמ'א מודו בהא כדפ"רושו בתוספות (שם וכ"ה בעירובין עז ע"ב ד"ה מקצת) גבי מת המוטל בחמ'ה¹⁰⁷. ל"ש.

[נ ע"ב] אמר שמואל האי סכינא דביני אורבי. נ"ראה ל"י דהכא עיקר מילת'א דשמואל דאיית'נהו בכתובות (ו ע"ב) ובנדה (סד ע"ב) פרצה דחוק'ה מותר ליכנס לה בשבת אע"פ שמשיר, דאי לאו הכי לא ידענ'א עיקרה היכא. ואע"ג דכתב פ"רוש ר"ח הכא דשמואל איתותב ומיהו אינו נ"ראה לי כמקש'ה אלא לרב הונא ומפני שמזוז ע"פ מקור'מו אבל שמואל לא, כדפ"רשתי.

102 עיין ספר הישר חלק התשובות סימן ג, שנראה שר"ת פוסק כר' אסי. אמנם בס"ד נראה שפוסק כרב, וכ"כ בתוס' ד"ה ורב. ובהגהות אשר"י פרק ד ס"ח כתב שר"ת פוסק כרב (ועי' ספר הישר חלק החידושים ס"ה רפד).

103 לשון לע"ז. ברש"י הנדפס כתב בליצי"א, אבל בספר לעזי רש"י לר"מ קטן כתב בליצייר.

104 קושיות אלו נמצאות גם בתוס' ישנים הנדפס בש"ס סוד"ה מהו ובתוס' הרא"ש ובשאר ראשונים בשם תוס'.

105 כ"ה בתוס' ישנים הנדפס בש"ס סוף ד"ה מהו בשם ר"י, וכן בתוס' ר"י הזקן ותלמידו ובריטב"א. בתוס' הרא"ש מובא תירוקן זה בעילום שם, וברמב"ן וברשב"א בשם הגאונים. תירוקן זה נמצא גם בפירוש הר"ח ומוזכר בשמו בתוס' ריב"א שבכת"י ובתוס' ר"י ותלמידו ובתוס' הרא"ש.

106 בסוגיא בביצה דף ח לא מצאתי שום משמעות שעשיית גומא אינו שייך בתלוש, וכאן אינו מיירי בקרקע תלוש אלא מגיזי צמר שהם תלושים. ועי' משנה ברורה ס"ה תצח ס"ק צא: "וכתבו האחרונים דעשיית גומא שייך אפילו בקרקע תלוש".

107 גם בתוס' ד"ה הכל, כתב שאופן זה יותר גרוע מטלטול מן הצד.